

د. نزار نه‌یووب گولی
زانکویا زاخو/ پشکا میژوو

کارگیری زاخو دناقبره به‌هدینان و ده‌وله‌تا عوسمانیدا 1515-1834

پېژانین ل سهر دپروکا زاخو ل ده‌ستپنکا سهرده‌می عوسمانی زور دکيمن، لی ناشکمرایه کو زاخو باژیرمکی سهر ب میرگه‌ها سندیان بوو و ل سهرده‌می حوکمی میر حسن به‌گی کورئ سه‌یفه‌ددینی ئه‌وی حوکمی وی هه‌تا پشتی سهرده‌می عوسمانی ژي به‌ده‌وام بووی زاخو که‌فتبوو دبن حوکمی به‌هدینان دا. و سهارمت فی چهندي شهره‌فخانی به‌دلیسی دبیریت: "زاخو ژ ده‌قهرین گرنکین به‌دینانه و عه‌شیرمتا دناقدا سندی سلیمانی به، و ل هه‌می ده‌قهرین کوردستانی ب ناقي ویلايه‌تا سندیان ده‌يته نیاسین، و دقي ده‌قهری دا پتریا زانایین کوردان پیگه‌هشتینه... دده‌مین بوری دا حوکمه‌کی سهربخوه هه‌بوو و چ جاران پارچه‌یه‌ک ژ میرگه‌ها ئامیدی نه‌بوو! لی ده‌می ده‌سته‌لاتا وان لاواز بووی و هی‌زا وان خاف بووی میرین ئامیدی نه‌بوو بستر ئه‌ردی خوه‌قه به‌ردا"¹.

ل قهری پندقییه به‌يته گوت نکو زالبوونا به‌هدینان ل سهر زاخو ب راما نا نه‌مانا میرگه‌ها سندیان نه‌بوو، چهرکو ناقي "میري زاخو" د چهندين به‌لگه‌یین عوسمانیدا هاتیه²، هه‌روه‌سا دده‌مه‌کی دیدا باژیری زاخو وک سهنجه‌ق بو میرمکی سندیان هاتبوو ئاراسته کرن- و مر وک د به‌رپرین هی‌ت دا دی دیار بیت-

چ پېژانین گرنک ل سهر بارودوخئ سیاسیی ده‌قهر به‌دینان ب تاییه‌تی و سه‌انسری کوردستانی ب گشتی ل سالین دووماهی ژ حوکمی ده‌وله‌تا ئاق قوینولو هه‌تا دامه‌زراندنا ده‌وله‌تا صه‌فه‌وی نین، لی یا به‌رهر ئه‌وه به‌هدینان شیاينه ل فی ده‌می هه‌مین قهره‌قوینولویان ژ ده‌قهرین خوه دهریخن. سهارمت فی چهندي به‌دلیسی دبیریت: "ده‌می سهرده‌می ئاق قوینولویان دهر بازبووی و صه‌فه‌ویان جهی وان گرتی، میر حسن‌ی بله‌ز خوه گه‌ه‌انده باره‌گای شاهر ئیسماعیلی ئه‌وی گه‌له‌ک ری‌ز لی گرتی و باومریا خوه دای، ئه‌قی چهنده بو هاریکار کو ئه‌وه که‌لا ده‌هوک ژ ده‌ستی ده‌سته‌کا داسنیان بینيته دهر و ل سهر ئه‌ردی بابوبایرین خوه‌قه زی‌ده بکمت، هه‌روه‌سا وی ده‌قهر سندی ژي ژ ده‌ستی ده‌سته‌کا سندیان... ئینا دهر"³.

ل سالا 1507 ده‌وله‌تا صه‌فه‌وی ده‌ست ب داگیرکرن ده‌قهرین کوردستانی کر⁴، و ل سالا 1508 شیا باژیری دیاربه‌کر و مووسلی داگیر بکمتن⁵. و فی ره‌نگی زاخو بو باژیرمکی دبن ده‌ستی صه‌فه‌ویان فه، لی حوکمی صه‌فه‌ویان ل زاخو و هه‌می کوردستانی گه‌له‌ک دری‌ز نه‌بوو و ل سالا 1514 قووناغه‌کا

¹ شرفخان البدلیسی، شرفنامه، ترجمه: محمد جمیل الروزیانی، ط2، موکریانی، (اربیل: 2001)، ص257-258.
² ل سالا 1556 د به‌لگه‌یه‌کا عوسمانیدا ئاماره ب "میری به‌ری یی سندیان" حسن به‌گی هاتیه دان. بنیره: دفتر مهمه رقم 2، حکم رقم 1754 فی 4 صفر 964هـ/7 کانون الاول 1556م.

³ شرفخان البدلیسی، شرفنامه، ترجمه: محمد علی عونی، ط2، دار الزمان، (دمشق: 2016)، ص137.
⁴ قاضی نعمه‌د منشی قمی، خلاصه‌ التواریخ، تحقیق: احسان اشراقی، دانشگاه تهران، (تهران: 1383ه‌.ش)، ص89؛ محمد عارف اسحاقی پاشازاده، انقلاب اسلام بین الخواص و العوام، تحقیق: رسول جعفریان، نشر دلیل، (قم: 1379ه‌.ش)، ص54؛ مصطفی بن عبدالله حاجی خلیفه، تقویم الوقائع، ترجمه: مترجم مجهول، تحقیق: هاشم محدث، احیاء کتاب، (تهران: 1376ه‌.ش)، ص162.

⁵ علی شاکر علی، ولایه مووسل فی القرن السادس عشر، أطروحة الدكتوراه، كلية الآداب، جامعة مووسل، 1992، ص38.

نوو دهستیځر دهمی شهرئ چالديران روودای و هیزین صهفهویان ب سهختی شکهستین⁶. و سولتانی عوسمانی شیرهتکاری خوه مهولانا ئیدریس بهدلیسی راسپارد کو پهیوهندی ب میرین کوردان بکمت و نامهیان بو وان بهنیریت ووان بو سهرهلدان و راپهرینی دژي دهستههلاتا صهفهوی و دانا بهیعتی بو دولهتا عوسمانی هانبدمت، ل سهر قی بناخهی بهدلیسی پهیوهندی ب پتريا میرین کوردان کر و ئهو پالان کو بگههنه بهرهیی عوسمانیام. و دنیک ژ نامهیین خوهدا بهدلیسی ل دووماهیا 1515 ئماژه ب میرگهها سندیان دا و گوت: "میرین کوردان وهك بوهتان، ئامیدی، سوران و سندیان دیارکران کو ئهو بندهیین راستگویین سولتانی نه"⁷. و ههرچهنده وی ناقی میرین بههدینان سولتان حسهن و برایی وی سولتان حسین کورین میر سهفهددینی دان لی وی چ ئماژه ب ناقی میری سندیان نهدا.

و ل سهر بنامهیی خهباتا بهدلیسی کری ههر نیک ژ میر سهفهددینی بههدینی و کوری وی سولتان حسین دگهل میری بوتان بهدر بهگ کوری شاهه علی بهگی "ریکهفتن" و شیا باژیری جزیری رزگار بکهن و دهستی خوه داننه سهر ههمی وی ئهردی دکهفته دناقبهرا جزیری و باژیری مووسل دا⁸. و ژ ئهفا بوری دیاردبیت کو زاخو ل دووماهیین 1515 ژ دهستههلاتا صهفهوی رزگار بوویه.

پشتی عوسمانیان دهستههلاتا خوه ل سهر ههمی دهقهری سپاندین دهست ب دانانا ئیکهمین سیستهمین خوه پڼ کارگیری ل کوردستانی کرن و ئوژی ب دامزراندنا ویلايهتا دیاربهگر ل 1518. و ههمی دهقهرین کوردستانی ئوین کهفتینه دبن دهستی عوسمانیان بوونه پشکهک ژ قی ویلايهتا مهزن⁹.

و سهارهت باژیری زاخو، عوسمانیا زاخو دگهل دهقهرکا دی ب ناقی (عهجوز) د نیک سهنجهق دا کومکران و ب ناقی سهنجهقا (زاخو و عهجوز) دهاته نیاسین، پاشی (عهجوز) ژ زاخو هاته جودا کرن و سهنجهقا سهر بهخویا (زاخو) پهیدا بوو، پاشی ناقی وئ بو سهنجهقا (سندی سلیمانی) هاته گهورین وهك ئماژهیهك بو ههر دوو عهشیرهتیین سهرمکیین قی سهنجهقی و بریقهبرنا قی سهنجهقی رادهستی میرین بههدینان کرن.

کارگیری زاخو دناقبهرا بههدینان و دولهتا عوسمانیدا

1834-1515

⁶ بو پتر ل دور شهرئ چالديران بنیره: منوچهر پارسادوست، شاه اسماعیل اول، چ2، شرکت سهامی انتشار، (تهران: 1381 ه.ش)، ص418-432؛

Uzunçarışlı, İsmail Hakki, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, (Ankara:1988), Cilt.1, s. 255-257.

⁷ بنیره دهقی نامهیا وی د:

Vural Genc, İdris-i Bidlîsî'nin II. Bayezid ve I. Selim'e Mektupları, Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies, XLVII (2016), s.187-188.

⁸ سعدالدین خوجه، تاج التواریخ، طبعخانه عامرة، (استانبول: 1279)، ص301؛ جزیه دار زاده، تواریخ آل عثمان، نسخه مکتبه علی امیری فی استانبول، رقم: 206، ورقة: 282.

⁹ Mehmet Ali Unal, XVI ve XVII Yüzyıllarında Diyarbakır Eyaletine Tabi Sancakların İdari Statuları, X.Türk Tarih Kongresi, Ankara: 1986, Cilt:V, s.2212-2213.

¹⁴ فاضل بيات، المصدر السابق، ص 275-276.

ژبهركو هېشتا ب دروستی نهكهفتبوو دين دهستهلاتا عوسمانياندا¹⁵ "لهورا نيك ژ نارمانجين سرهكيښ هېوا سولتان سولهيماني قانونی ل سالا 1534 نهوا ب ناقي (حملة العراقين) هاتيه نياسين بنهجهكرنا حوكمي عوسمانی ل روژ ههلاتي وهلاتي و ژناڅبرنا ههژموونا صهفهويان ل سر ميرگهه و سهرداريښ كوردان بوو"¹⁶.

ژلايهكي دي څه، كونترولكرنا بهغداد و ميرگههين كوردي ل كوردستانا باشور دمرهتهكا خوشتر بو دمولهتا عوسمانی فراههك كر كو دهست ب سهرژنووي دارشتنا پيځهاتا كارگيريا دهفري بكت، و ل سالا 1534 مير سولتان حسين بهگ بوو ميری بهدينان، و ل ذيلحجيا 994مش/ گولانا 1538ز حوكمي سهنجهقا (زاخو و عهجو) ب وي هاته سپاردن¹⁷، و ل سالا 1540 زاخو كهفته دبن نيكم كريارا كومكرنا باجي و باجا وي يا سالانه ب 60 هزار ئاچهيان هاته دمستنيشانكرن¹⁸. و ژ نهقي چهندي دهيته زانين كو زاخول وي دهمي د ناستي سهنجهقهكا (تهقليدي) دا بوو، و هرچهنده ژ لايي ميرين بهدينان څه دهاته بريښبرن لي ژلايي كارگيري څه (ناحيه)يك بوو سر ب سهنجهقا مووسل نهوا سر ب ويلايهتا بهغداد څه، نهغه دهمهكي د اكو بهدينان ب خوه گرځيداي ويلايهتا ديار بهكر بوو و دناستي سهنجهقين (حكوممت)¹⁹ دا بوو.

هر وهك ديار دهستهلاتا نهراستهوخو يا عوسمانی ل سر زاخو گهلهك نهغهكيښا و جارمكا دي نهغ باژيره بوو پارچهيك ژ (حكوممتا بهدينان)، چونكه ل سالا 1544 ناقي وي دناث سهنجهقين ويلايهتا ديار بهكر دا نههاتيه، ل سالا 951مش/ 1544-1545 د بهلگناميهكا عوسمانيدا ليستهيك ب ناقي "ميرين كوردستانا ديار بهكر" هاتيه و تيدا ناقي 19 ميرگههان و دناث و اندا ميرگهها بهدينان ريز بوويته²⁰، و نهغه نهو ميرگهه نه كو ب شيويهكي سهر بهخو كاروبارين خوه بريځه دهن، و تشتي دووپات دكت كو زاخو نه دبن حوكمي عوسمانياندا بوو نهوه كو ناقي وي دناث سهنجهقين (تهقليدي) يښ سر ب ويلايهتا

¹⁵ ناڅين فان ليوايان هاتيه: نامد، ماردين، سنجار، عربگير، نمرغني، و، سيورك، كيغي، چمشگرك، خاربوت، روه، عانه و هيت، دير الرحبة، و "أقضية" حصن كيفا و سهر د. بنيره:

998 Numaralı Muhasebeyi vilayeti diyari Bekir ve Arab ve Zulkadiriye..., vol. I, s. 3-6.

¹⁶ Gunduz, A.G.E, s. 27.

¹⁷ BOA, RSK.d 1452, s. 311.

¹⁸ Gunduz, a.g.e, s. 241.

¹⁹ حكوممت نهو ميرگهه بوون نهوين بلندترين ناستي سهر بهخويي هين، نهغه نهو ميرگهه بوون كو ل دهمي شري چالديران يان ل دهمي هوين عوسمانی ل سهر دهمي سولتان سليماني قانوني ملكهفيا خوه بو دمولهتي راگه هاندين، و دناث توومارن فهرمين دمولهتي دا ب ناقي (حكوممت يان نهالهت) دهاتنه نياسين و ميری وان ب ناسناقي (حاكم) دهاته بانگكرن. نهغ ميرگهه ب شيويه پشناوشت دهاتنه بريځه برن و دمولهتا عوسمانی بښكجاري مايتيكرن د دانان و لادانا ميرين وان دا نهكر، هروسا نهغان ميرگههان ب بښكجاري باج نهدا دمولهتي و چونا لهشكري عوسمانی بو ناغ سنورين وان قهدهغه بوو. بتي ل دهمي شمراندا فان ميرگههان لهشكري خوه بو هاريكاري لهشكري عوسمانی دهنارت. ل كوردستانا باشور بتي ميرگههين بهدينان و سوران دقي ناستي دا بوون. بنيره: 1 عيني علي افندي، قوانين آل عثمان در خلاصه مضامين دفتر ديوان، تصوير افكار غزته خانه سي، (استانبول: 1280)، ص 30؛ 3 حسين افندي هزار فن، تلخيص البيان في قوانين آل عثمان (مخطوط)، نسخة المكتبة الوطنية الفرنسية، ورقة 69.

²⁰ سهنجهقين كوردستان ژ 8 (نهالمتان) نهوژي: جزيرا بوتان و ميری وي بدر بهگ، ناميدي و ميری وي سولتان حسين بهگ، خيزان و ميری وي سولتان حسين بهگ، ساسون و ميری وي بهاء الدين بهگ، پالو و ميری وي جمشيد بهگ، چپاچور و ميری وي اصفهان بهگ، ناگيل و ميری وي مراد بهگ، گنج و ميری وي سولتان محمد بهگ. و 11 (ليوا) نهوژي: وستان و ميری وي سيد محمد بهگ، ستوون [شمدينان] نور علي بهگ، چهرموك و ميری وي شاه علي بهگ، ترحيل و ميری وي سنجر بهگ، زرقي و ميری وي شاهقولي بهگ، نوشني و ميری وي شاهقولي بهگ، مهراي و ميری وي بهاء الدين بهگ، شيروي [شيروان] محمد بهگ، قولپ و ميری وي عاليخان بهگ، موكس و ميری وي پير محمد بهگ، زريكي و ميری وي ناصر بهگ كورن عومر بهگ. بنيره: أمر سولتاني في 6 ذي الحجة 951هـ/ 18 شباط 1544م إلى أمراء كوردستان ديار بهكر في: دفتر مهمة رقم 12321، حكم رقم 192، ص 155.

دياربهكرى ژى نه هاتيه! ²¹. ههروهسا نافى وئ د سهنجهقن سهر ب ويلايهتا بهغداد ژى نه هاتيه و ل وى دهمى مووسل ژى نه ويلايهت بوو بهلكو سهنجهقهكا سهر ب ويلايهتا بهغداد قه بوو ²². و بهلگهين ل بهردهست ديار دكهن كوميرگهها بههدينان و- ددناقا باژيرى زاخو- ههتا سالا 1551 سهر ب ويلايهتا دياربهكرى قه بوو ²³.

دناف ژيدهرين عوسمانيدا ليستهيا ميژوونقيسى عوسمانى مستهفا كورى جه لالى تهوقيى نيك ژ گرنگترين ژيدهرين خواندنا ديروكا كارگيريا عوسمانى يه، و دناف ليستهيا وى دا سهنجهقا (سندى سليمانى) وهك سهنجهقهكا سهر ب ويلايهتا لهورستان هاتيه دياكرن، ههروهسا ناميدى وهك سهنجهقهكا سهر ب ويلايهتا دياربهكر هاتيه ²⁴. و ويلايهتا لورستان ههروهسا ويلايهته ئهوال پاشهروژى ب نافى (شههر مزور) هاتيه نياسين و ههزا دامهزراندنا وئ بو سهر كردى عوسمانى (عوسمان پاشايى چهركهسى) دزقريت ئهوى د چوارچوو قى ههوا سولتان سليمانى قانونى ل سالا 1554 هيرش كرىه سهر شههر مزورى، لى ئهف ويلايهته دكهتواريدا نه هاته دامهزراندنا چونكه هيرشا وى سهر نهگرت ²⁵ و ئهوب خوه ژى ل سالا 1554 مر ²⁶، و ويلايهتا شههر مزور ب دروستى ل سالا 967 مش/ 1560 ز هاته دامهزراندن. ژ ئهفا چوى دهيته زانين كو گر يدانا زاخو ب ويلايهتا لورستانى بتنى ههزهك بوو كو دگهل شكهستن و مرنا عوسمان پاشاي ب دووماهى هات! ²⁷.

د چ توومارين دى بين عوسمانيدا بهحسى رهوشا كارگيريا سهنجهقن زاخو و ناميدى پشتى سالا 1555 نه هاتيه كرن و ئهم زانين كا سهر ب كيش ويلايهتى نه؟ لى ژ بهلگهنامهين دهفتى موهممه يا ژماره (2) يا سالا 15656 دهيته زانين كو مووسل و شههر مزور د ئاستى سهنجهقى دا بوون و ههردوو سهر ب ويلايهتا بهغدادى بوون، و شههر مزور ژلايى حاكمهكى عوسمانى ب پلما (مير ئالاي) دهاته بريقه برن و ئهوهكى حاكمى لهشكرى قى سهنجهقى بوو ²⁸، ههروهسا ژ ئالوگورا ناميان دناقبهرا ميرى بههدينان سولتان حسين و واليى بهغدادى دهيته زانين كو ئهف ميرگهه سهر ب بهغدادقه بوو ²⁹.

ژ بهلگهنامهين دهفتى موهممهيا ژماره (3) ئهوا بو سالتين 1559-1560 قه دگهرىت ديار دبىت كو سهنجهقا (سندى سليمانى= زاخو) و ميرگهها سنديان سهر ب ويلايهتا دياربهكرى بوون، چونكه دقئ سالتيدا ههردوو عهشيرهتتين سندى و سليقانى ل دهف واليى دياربهكرى گلهيى ژ رهفتارى ميرى سهنجهقا

²¹ ئهوه سهنجهقن ژلايى حاكمين عوسمانى قه دهاته بريقه برن ئهف بوون: نامد، رها، عربگير، ئهغني، دير والرحبه، سيورك، بدليس، عادلجواز، خابور، سنجار، بلاد چمشگزك، (سنجق رستم بهگ عن بلاد چمشگزك [هوسا])، ئهختهمار، رهقه و ئهتاق. بنيره: امر سولتاني في 6 ذي الحجة 951 هـ/ 18 شباط 1544 م إلى أمراء كردستان ديار بكر في: دفتر مهمة رقم 12321، حكم رقم 192، ص 154.

²² بنيره سهنجهقن سهر ب ويلايهتا بهغداد د: بيات، المصدر السابق، ص 296-297.

²³ بنيره: Kilic, Kurdistan tabirinin..., s.186.

²⁴ قهگههاستى ژ: ساحلي اوغلو، المصدر السابق، ص 506.

²⁵ بيات، المصدر السابق، ص 360-361.

²⁶ امر إلى قاضي و زدار سنجق مووسل في 25 محرم 962 هـ/ 20 كانون الأول 1554 في: دفتر مهمة رقم: 1، حكم رقم: 1416.

²⁷ بنيره:

Hasan Koc, Osmanlı Dönemi Şehrizar Eyaletinde İdari Taksimatı, Dini Araştırmalar, Aralık 2014, Cilt : 17, Sayı : 45, s.139.

²⁸ امر إلى والي بغداد في 7 شعبان 963 هـ/ 15 حزيران 1556 م في: دفتر مهمة رقم 2، حكم رقم 972.

²⁹ امر إلى والي بغداد في 16 جمادي الآخر 963 هـ/ 28 نيسان 1556 م في: دفتر مهمة رقم 2، حكم رقم: 628.

سندی سلیمانی خان ئەحمەد کورئ سولتان حەسەنی کرپوون³⁰. و ل 21 تەباخا 1559 و د نامەیه‌کیدا ژ سولتانی بو والیی دیاربەکرئ بەحسێ ھندەک میرگەھان ھاتبوو کرن و دناڤ واندا ناڤی میرگەھا سندیان ھاتبوو³¹. لئ سەبارەت پایتەختی میرگەھا بەھدینان (نانکو ئامیدی) پتیریا بەلگەنامەیان ئاماژێ ددەن کو ئەو سەر ب ویلايەتا بەغداد بوو³². و دراستیدا سولتان حسین میرمکی بلیمت بوو و گوتتا وی دناڤ ھەمی میرگەھین کوردیدا دھوار، لەورا د بینین کو دەولەتا عوسمانی بو کاروبارین پتیریا میرگەھین کوردی دانوستاندن دگەل وی دکرن نەخاسە ئەو میرگەھین سەر ب ویلايەتین بەغداد، دیاربەکر و وانئ³³.

ل سالا 1563 زاخو سەنجەقەك بوو دناڤ سەنجەقین ویلايەتا بەغداد، لئ بەلگەنامەیین سالی 972م/ 1564-1565 ب ئاشکەرای بەحس دکن کو مەلبەندئ بەھدینان سەر ب ویلايەتا شەھرمزورئ بوو، بو نمونە ل 11 خزی رانا 1565 و دنامەیه‌کیدا بو والیی بەغداد سولتانی عوسمانی گوت کو وی میرئ ئامیدی سولتان حسین و ملی وەك (محافظ- پارێزگار) ل سەر شەھرمزورئ دانایە³⁴. و ئەڤە بەلگەیه کو ئامیدی سەنجەقا سەر ب ویلايەتا شەھرمزورئ بوو، لئ پیدیڤیە ھێتە گوت کو ویلايەتا شەھرمزورئ دڤی دەمیدا ل بن چاڤڤیری و سەرپەرشتیا والیی بەغدادئ بوو و سولتانی بو کاروبارین شەھرمزورئ پەبوەندی ب والیی بەغداد دکر³⁵.

و ل سالا 1566 ھندەك گورانکاری د دابەشکرنا ئیداریا ویلايەتا شەھرمزورئ روودا دەمی سەنجەقا مووسل ژئ ھاتیە جوداکرن و ب سەر ویلايەتا بەغداد ڤە ھاتیە بەردان³⁶. لئ میرگەھا بەھدینان ھەر وەك سەنجەقا شەھرمزورئ ما، و ل 20 خزی رانا 1566 جارەکا دی فەرمان بو والیی بەغداد دەرکەفت کو سولتان حسین وەك پارێزگار بو ویلايەتا شەھرمزورئ بمینیت³⁷. و ژڤی چەندئ دەیتە زانین کو بەھدینان ل ڤی دەمی سەر ب ویلايەتا شەھرمزورئ بوو، لئ سەبارەت زاخو ناڤی وئ دناڤ سەنجەقین سەر ب ویلايەتین دیاربەکر و بەغدادئ نەھاتیە³⁸، لەورا پتەر گومان بو ھندئ دڤیت کو زاخو ل ڤی دەمی زاخو سەر ب میرگەھا بەھدینان بوو و ب ویلايەتا شەھرمزورئ ڤە گریدا بوو.

ل سالا 1571 ھندەك گھورینین دی د دابەشکرنین کارگیریین عوسمانیدا روودا و ل دویف ڤان گھورینان سەنجەقا مووسل ژ ویلايەتا بەغداد جودا بوو و بسەر ویلايەتا شەھرمزور ڤە ھاتە زیدمکر³⁹، و ژ بەلگەیه‌کا عوسمانی کو بو ڤی سالی ڤەدگەریت دەیتە زانین کو سەنجەقا ئامیدی (میرگەھا بەھدینان) سەر ب ویلايەتا بەغدادئ بوو⁴⁰، و باژیری زاخو ژێ پشکەك بوو ژ سەنجەقا ئامیدی، و دبەلگەیه‌کیدا کو

³⁰أمر إلى والي دیاربکر في 23 شعبان 967هـ/ 18 أيار 1560م في دفتر مهمة رقم: 3، حکم رقم: 1142.

³¹أمر إلى والي دیاربکر في 18 ذي القعدة 966هـ/ 21 آب 1559م في: دفتر مهمة رقم 3، حکم رقم 234.

³²بنیره: دفتر مهمة 3، أحكام رقم 238، 391، 392، 997.

³³بنتی بو نمونە بنیره: دفتر مهمة رقم 3، أحكام رقم: 238، 757، 758، 1168.

³⁴أمر إلى والي بغداد في 13 ذالقعدة 972هـ/ 11 حزيران 1565 في دفتر مهمة رقم 6، حکم رقم 1269.

³⁵بنتی بو نمونە بنیره: دفتر مهمة رقم 6، أحكام رقم 1269، 1270، 1272.

³⁶أمر إلى والي بغداد في 4 شعبان 983هـ/ 24 شباط 1566م في دفتر مهمة رقم 5، حکم رقم 1083.

³⁷أمر إلى والي شەرزور في 2 ذي الحجة 973هـ/ 20 حزيران 1566م في: دفتر مهمة رقم: 5، حکم رقم: 1967.

³⁸ویلايەتا بەغداد ژ ڤان سەنجەقان پیکدەھات: بەغداد، مووسل، عانە، اربیل، الحلة، سماوات، جسان ویدرە، زنگاباد، حریر و دوین [سوران]، بیات، رماحیة، درتنگ، تکریت، جوازەر، درنە. لئ ویلايەتا دیاربەکر ژ ڤان سەنجەقان پیکدەھات: نامە، رها، ئەرغنی، دیر الرحیة، سیورک، نصیبین، خاربووت، خابوور، سنجار، مازگرد، ترجیل، رەڤقە، ئەتاق، چیاڤچور [بینگول]، حصن کبفا، چرموک. بنیره: أمر إلى مجموعة من الولايات العثمانية في غرة ربيع الأول 972هـ/ 6 تشرين الثاني 1564م في: دفتر مهمة رقم: 6، حکم رقم: 206.

³⁹أمر إلى والي بغداد في 3 محرم 979هـ/ 27 أيار 1571 في: دفتر مهم رقم: 10، حکم رقم 528.

⁴⁰أمر إلى والي بغداد في 18 ذي الحجة 978هـ/ 13 أيار 1571م في: دفتر مهمة رقم 10، حکم رقم 502.

بو 24 تەباخا 1573 قەدگەریت سولتانى عوسمانى بو سولتان حسینی بەهیدینی نقیسی کو ئەوی (کاتب تەحریراتی) بەغدادی ب ناڤی عبدالجلیل ھنارتیہ "داکو جارەکا دی سەنجەقا زاخو یا ب سەر بەغداد قە تەحریر بکەت"⁴¹. ھەر وەسا ژ قی بەلگەیی دیار دبیت کو زاخو نە بسەر سەنجەقا مووسل بوو چونکە نامە بومیری بەھیدینان ھاتبوو ھنارتن نەکو بو بەگى مووسلی. و (دەفتەر مالیہ) یا سالین 1574-1563 ناڤی زاخو دگەل ناڤی مووسل وەک دوو سەنجەقین سەر ب ویلايەتا بەغدادی ھاتیہ بەحسکر⁴². لی د سالا 1574 زاخو ب ویلايەتا دیاربەکر قە ھاتە گریدان و ئەف چەندە ژ ناڤروکا بەلگەیکە عوسمانی دەیتە زانین کو بو 8 کانوونا ئیکى 1574 قەدگەریت، دڤی بەرواریدا فەرمانەک ژ سولتانى عوسمانى دمرکەفت تیدا دبیزیت کو "ل دویف داخوژا والیى دیاربەکرى حسن پاشا" حوکمی "لیوایا سندی سلیمانی" بو کورى میرى بەھیدینان سولتان حسینی، ئەوی بەری ھینگى ب ماوہیکى کیم چوویہ بەر دلوقانیا خودی، بەیتە ئاراستە کرن⁴³، ئەقە دەمەکى د اکو سەنجەقا ئامیدیى ب خوە ھەتا سالا 1575 سەر ب ویلايەتا بەغداد بوو⁴⁴. و ژ بەلگەیین عوسمانى دەیتە زانین کو زاخو ھەتا سالا 1577 بەردەوام سەر ب دیاربەکرى بوو، بو نمونە ل 15 سباتا 1577 فەرمانەک بو والیى دیاربەکر و دەفتەردارى وی دمرکەفت تیدا بریار ھاتە دان کو حوکمی سەنجەقا "سندی سلیمانی" بوم یر سەبیدخان کورى میر قوباد بەگى بەیتە ئاراستە کرن⁴⁵.

ژ لایەکى دی قە ل سالا 1586 ویلايەتەکا نوو ب ناڤی ویلايەتا مووسل ھاتە دامەزراندن و بریار دمرکەفت کو سەنجەقین (زاخو، ھەولیر، نسیبین، باجوان، ئاقچەقلە و ئەسکی مووسل) ب ویلايەتا نوو قە بەیتە گریدان⁴⁶. و د فەرمانەکى ل بەروارا 18 چرییا ئیکى 1588 بو والیى دیاربەکرى سولتانى گازندە ژ والیى ناڤیری کر کو ھیشتا توومار و (دەفتەر ئیجمالا) سەنجەقا زاخو و سەنجەقین (شنگار، ئاقچەقلە، نسیبین) بو ویلايەتا مووسل نەھنارتینە، و فەرماندا کو ب زووترین دەم ئەف کارە بەیتە ئەنجامدان⁴⁷. و ئەف بەلگەیکە دووپات دکەت کو زاخو بەری قی دیروکى سەر ب ویایەتا دیاربەکرى بوو، ئەقە دەمەکیدا کو بەلگەیین سالین (1586-1573) دیار دکەن کو سەنجەقا ئامیدیى (ئانکو میرگەھا بەھیدینان) سەر ب ویلايەتا بەغداد بوو⁴⁸.

دەفتەر (تەوجیھات) یا ویلايەت و سەنجەقین عوسمانى یا سالین (1588-1586) بەحسى "لیوایا زاخو و ناڤی وى یى دی سندی سلیمانی" ھاتیہ وەک سەنجەقەکا سەر ب ویلايەتا مووسل⁴⁹، لی ناڤی مووسل ب خوە وەک سەنجەقەکا سەر ب ویلايەتا دیاربەکرى ھاتیہ⁵⁰، پاشى جارەکا دی ناڤی وى وەک سەنجەقەکا سەر ب ویلايەتا بەغداد ھاتیہ⁵¹، و د چ جھان دا بەحسى مووسل وەک ویلايەتەکا سەر بە خوە نەھاتیہ کرن!! و ئەگەرى قی چەندى ئەوہ کو ویلايەتا مووسل ژنوو ھاتبوو دامەزراندن و ستوونین وى

⁴¹أمر إلى أمير العمادية سولتان حسين في 26 ربيع الآخر 981هـ/ 24 آب 1573 في: دفتر مهمة رقم: 22، حكم رقم: 518.

⁴²Mantran, Op, Cit, p.92.

⁴³أمر إلى والي دیاربکر في 16 رمضان 981هـ/ 8 كانون الثاني 1574م في دفتر مهمة رقم 25، حكم رقم 289.

⁴⁴أمر إلى والي بغداد في 23 رجب 983هـ/ 27 تشرين الأول 1575م في: دفتر مهمة رقم 27، حكم رقم 133.

⁴⁵أمر إلى والي دیاربکر ودفترداره في 28 ذالقعدة 984هـ/ 15 شباط 1577 في: دفتر مهة رقم 19، حكم رقم 424.

⁴⁶Gunduz, a.g.e, s.43.

⁴⁷أمر إلى والي دیاربکر في 29 ذي الحجة 996هـ/ 18 تشرين الثاني 1588م في: دفتر مهمة رقم 64، حكم رقم 291.

⁴⁸بنتى بو نمونە بنیره: دفتر مهمة رقم 22، حكم رقم 518 في 26 ربيع الآخر 981هـ/ 25 آب 1573؛ دفتر مهمة رقم 26،

حكم رقم 647 في 7 جمادي الآخر 982هـ/ 23 ايلول 1574م؛ دفتر مهمة رقم 32، حكم رقم 418، في 9 رجب 986هـ/ 11

ايلول 1578م؛ دفتر مهمة رقم 54، حكم رقم 54 في اواخر جمادي الآخر 992/ أوائل تموز 1584م.

⁴⁹BOA, KK.d. 262, s.128.

⁵⁰BOA, KK.d. 262, s. 111-112.

⁵¹BOA, KK.d. 262, s.131.

بین کارگیری ههتا سالا 1588 نههاتبونه بنهجه کرن. ومه بهری نوکه ئاماژدا کو سولتانی ل سالا 1588 گازنده ژ والیی دیاربهر کر بوو ژ بهر "ههتا نوکه دهفتهر ئیجمال و توومارین زاخو... بو ویلایهتا مووسلی نههنارتینه"⁵².

لی سهارهت ئامیدی د قی دهفتهر دا ناڤی وئ وک "ئیهالتهک ژ ئیهالتهتین کوردستانی" هاتیته⁵³، و رامانا وئ ئهوه کو ئامیدی د ئاستی (حکومتهت) دا بوو و ژوان میرگههین کوردی بوو کو ئهوه ب خوه کاروبارین خوه بریقه دهن، و دهفتهر دیارنهکریه کو ئامیدی سهر ب کیش ویلایهتی بوو، لی دیارکریه کو "زاخو سهر ب مووسلی قه یه و میری وئ سهیدخان کوری قوباد بهگی به"⁵⁴.

گریدانا زاخو ب ویلایهتا مووسلی قه گهلهک نهکیشا، چونکه دلیستهیا سهنجهق و ویلایهتین دهولتهتا عوسمانی ئهوا ژ لایئ (عهلی ئهفندی) ل 1609/1018 هاتیته دروستکرناڤی زاخو ب ئیکجاری نههاتیته، لی وی "حکومهتا ئامیدی" دناڤ سهنجهقین ویلایهتا بهغداد دا بهحس کریه⁵⁵، و ژ ئهڤی چهندی دهیته زانین کو زاخو ل قی دهمی ژ مووسل هاتیته جودا کرن و ب حکومهتا ئامیدی قه هاتیته گریدان، ههروهسا دیار دبیت کو زاخو پشکهک بوو ژ ویلایهتا بهغداد.

ل سالا 1040مش/ 1629-1630 میژوونڤیسی عوسمانی عهبدولقادر ئهفندی میری ئامیدی وک میرهکی سهر ب ویلایهتا مووسلی قه بهحس کریه⁵⁶، و تشتی گوتنا وی پشتراست دکتهت ئهوه کو ناڤی زاخو وک سهنجهقهکا سهر ب ویلایهتا مووسل دهفتهر تهوجیهاتا ژماره (266) یا سالین (1631-1642) هاتیته⁵⁷.

ژ بهلگهیین سالین 1643 و 1646 دهیته زانین کو حکومهتا ئامیدی سهر ب ویلایهتین مووسل و شههرهزور بوو، و دهولتهتا عوسمانی "پاریزگار" هک بو بریقهبرنا کاروبارین وان دامهزراند بوو. ل 21 کانونا دووی 1643 سولتانی نامهیهک ئاراسته "پاریزگاری مووسل و شههرهزور" و قازیی "حکومهتا ئامیدی" کر⁵⁸، و د نامهیهکا دیدا بو والی و قازیی مووسل بهحسی کهسهکی جوهری ژ دانشتیین "قهزایا ئامیدی" کر⁵⁹.

ل سالا 1656 دهمی گهروکی تورک (ئولیا چلهبی) سهرهدانا باژیری زاخو کری دیار کر کو ئهڤ باژیره سهنجهقهکا سهر ب حکومهتا ئامیدی به ئهوا ب ویلایهتا بهغداد قه گریدا.

ل قیری یا دهی خومدایه کو بهحسی گوتنن ئولیا چلهبی سهارهت دابهشبوونا کارگیریا میرگهها بههدینان و سروشتی پهیههندیین سهنجهقین وئ دگهل پایتهختی میرگههی و دهولتهتا عوسمانی بکهین، چلهبی دبیزیت: "حکومهتا بههدینان ژ 6 لیوایان پیکدهیت ئهوی: لیوایا ئاکری، لیوایا زاخو،

⁵²أمر إلى والي دیاربکر فی 29 ذی الحجة 996هـ/ 18 تشرين الثاني 1588م فی: دفتر مهمة رقم 64، حکم رقم 291.

⁵³BOA, KK.d. 262, s.115.

⁵⁴BOA, KK.d. 262, s.128.

⁵⁵بنیره: عینی علی افندی، المصدر السابق، 34، 37.

⁵⁶Abdulkadir Efendi, a.g.e, vol.2, s.944.

⁵⁷بنیره:فاضل بیات، المصدر السابق، ص 306-307؛

Gunduz, a.g.e, s.46-47.

⁵⁸أمر إلى محافظ ولاية شهرزور و مووسل فی 1 ذالقةدة 1054هـ/ 21 كانون الثاني 1643م فی: دفتر مهمة رقم 89، حکم رقم 144.

⁵⁹أمر إلى والي مووسل وقاضیها فی 4 محرم 1056هـ/ 19 شباط 1646م فی: دفتر مهمة رقم 90، حکم رقم 80.

لیوایا که لا شخو، لیوایا دهوک، لیوایا مزووری و لیوایا زیبار، و میرین ههمی قان لیوایان خودان طهبل و ئالا نه، لی ئه نه ژ میرین عوسمانیانه بهلکو ژ لایئ میری ئامیدی قه دهینه ههلبژارتن و و ههر ئه (خولعی) حوکمی بو وان دهنیریت، و ئه ب شیوازی (ئوجاقلق- پشتاوپشت) حوکمی ل لیوایین خوه دکهن، و ددهمی شهراندال ژیر ئالا و فرمانا میری ئامیدی خزمهتی دکهن، و د سنوری لیوایین وان دا چ (زهعامهت) و (تیمار) نین، و داهاتی لیوایین وان وکو (تملیک) ل سهر ناڤین وان هاتینه نفیسین، و ل دویف فرمانا سولتان سلیمانی قانونی ل دهمی ئیک ژ وان دمریت میری ئامیدی – پشتی ئاگه هدار کرنا والی بهغداد- دهسته لاتا لیوایا وان بو ئیک ژ کور یان بران کسوکارین وان قه دگوهیزیت، و دهمی ئیک ژ وان بی دوونده و کسوکار بیت میری ئامیدی ئهوی لیوای ب ناڤی کسهکی دی توومار دکمت ب مهرجهکی کو نیفا داهاتی (قهلمی) ⁶⁰ وئ لیوای بوم یری ئامیدی و نیقهکی بو والی بهغداد بهنیریت ⁶¹.

و سهبارهت سهنجهقا زاخو چلهبی دبیریت: "زاخو لیوایهکا سهر ب ئامیدی یه، میری وئ قوباد بهگ کوری سولتان موسهیدخانی یه، ئهفی میری 7000 سهرباز ههنه و دسهنجهقا و یدا قازی و موفتی ههنه، بارمگایی حوکمی فی میری که لایهکا چوار گوشهیه کوب لندیا وض دگههینه ئهسمانی!، و ب بهران هاتیه ئافاکرن و دکهفته سهر لئفا روبرای خابووری سندیان... ل بهرامهر فی کهلهی پرهکا بهری یا مهزن ههیه، ههر دوو عهشیرهتین سندی و سلئقانی دوو (عهشیرهت سهنجهقین) سهر ب زاخو نه، ههر ئیک ژ وان 10 هزار سهربازین تفهنگدار ههنه!!، ئهف ههر دوو عهشیرهته مهزنترین عهشیرهتین میرگهها بههدینان لی ئه نه خودان طهبل و ئالا نه..." ⁶².

گوتننن ئهولیا چلهبی ل نیفا دووی ژ سهدهیی 17 گهلهک بابتهان ژ لایه نین کارگیری ل میرگهها بههدینان و زاخو و سروشتی پهیه ندیان دناقبهرا وان و دهسته لاتا عوسمانیدا روهن دکمت، چهونکه چلهبی ب ئاشکرای گوتیه کو زاخو پشکهک ژ میرگهها بههدینان بوو و چ زهعامهت و تیمار تیدا نین و میری وئ ژ لایئ میری ئامیدی قه دهینه ههلبژارتن، و ئهفه بهلگهیه کو ل فی سهردهمی بههدینی شیاوون کو دهستیوه داننن عوسمانیان دکار و بارین ناخویددا براوهستین و میری بههدینان ب راستی میری میرگهها خوه بوو، چونکه ههر ژ دووماهیا سهدهیی 16 ههتا ناقهراستا سهدهیی 17 عوسمانیان ماییتیکر نهکا راده بدر د کار و بارین سهنجهقا زاخو دا دکرن و گههشتبوو وی رادهی کو وان میری وئ لاددان و هندک کسین دهرقهی بنهالا میری بههدینان ل زاخو دادمهزانن، نه بهس ئهفه بهلکو دهستی ماییتیکرنا وان گههشتبوو پایتهختی بههدینان ژ و میری (حکوومهتا بههدینان) ژ پوستی خوه هاته لادان و حوکمی میرگههی بو کسهکی بیانی هاته ئاراسته کرن، و د پشکا تاییهت ب میرین سهنجهقا زاخو دی ب بهرفرههی بهحسی قه بابتهی کهین.

شتی ماوهیهکی کیم ژ گهشتا ئهولیا چلهبی زانایی جوگرافیایی تورک (کاتب چلهبی) بهحسی کوردستان و سهنجهقین عوسمانیین تیدا کر، و سهبارهت زاخو دیار کر کو ئه واری عهشیرهتین سندی و سلئقانی یه و خهلکی دبیرنن (ویلایهتا سندیان)، و دیار کر کو زاخو ب شیوهی (ئوجاقلق= بنهاله) ژ لایئ

⁶⁰ داهاتی قهلمی ئانکو 10% ژ داهاتی وئ دهفری.

⁶¹ Evliya çelebi, a.g.e, vol. IV, s. 305.

⁶² Eyni Eser, s.304.

میری ئامیدی قه دهیته بریقه برن، و سهبارمت پهيوهنديا زاخو ب ويلايهتین عوسمانی قه دیار کر کو " زاخو ناحیهکا گریډای حکومتا ئامیدی یه و ئهژی سر ب ويلايهتا بهغداده"⁶³.

ناقى زاخو د لیستیا سنجهق و ویلايهتین دولهتا عوسمانی ئهوا ژ لایى حسین ئهفندی یی بهرنیاس ب (هزار فن) ل سالا 1669 دانای نههاتیه، لی وی بهحسی حکومتا ئامیدی دناق سنجهقین ویلايهتا بهغداد دا کریه⁶⁴، و ئهقه بهلگهیه کو ههتا وی دهی ژى زاخو وهك پشكهك ژ حکومتا بههدینان سر ب ویلايهتا بهغداد بوو. و د راستیدا بهلگهیین عوسمانی ئامازى دهن کو حکومتا ئامیدی و دناقدا زاخو ههتا سالا 1702 سر ب ویلايهتا بهغداد بوو⁶⁵.

ژ لایهکی دی قه، ل نیقا ئیکی ژ سدهیی 18 میرگهها بههدینان کهفته د ههقرکیا دناقبرای ویلايهتین بهغداد و مووسل دا و هه ئیک ژ وان ههولدا وئ بو لایى خوه بکیشیت⁶⁶، و ل سالا 1702 سنجهقا زاخو ب شیویهکی فرمی ب ویلايهتا مووسل قه هاته گریډان⁶⁷.

ناقى زاخو د لیستیا سنجهقین ویلايهتا مووسل یا سالتین 1717-1730 دا نههاتیه و ئهقه رامانا وئ چهنی ددهت کو زاخو ژ وئ ویلايهتی هاتیه قهقهتاندن و ب ویلايهتا بهغداد قه هاتیه گریډان، و تشتی قى بوچوونی دوویات دکهت ئهوه کو د قى قوناغیدا ناقى ئامیدی ب شیویهی "حکومت" دناق سنجهقین ویلايهتا بهغداد دا هاتیه بهحس کرن⁶⁸. و بی گومان قهقهتاندنا زاخو ژ ویلايهتا مووسل پهيوهندی ب دهرکهفتانا مالباتا جهلیلی ل مووسلی ههبوو ئهوا هه ژ سالا 1727 دهستهلاتا مووسلی بدهستی خوه گرتین، و هه چهنده کو ناسناقى (ویلايهت) بو مووسلی دهاته بکار نینان لی هه ژ قى دیروکی مووسل و میرگهها بههدینان سر ب ویلايهتا بهغداد بوون⁶⁹. و سههراى ههلین جهلیلیان بو راکیشانا میرین بههدینان لی والی بهغداد ئهممه پاشا (1723-1749) شیا میری بههدینان بههراى پاشایی مهزن (1714-1768) بو لایى خو بکیشیت، و ئامیدی و دهقرین سر ب وئقه بکهفتنه ژیر ههژموونا ویلايهتا بهغداد و باجا سالانه بو وئ ویلايهتی دهنارتن⁷⁰.

دقی ماوی دا والی بهغداد ژ والیین دی ل بهصرا، سهههزور و مووسلی بالادهستتر بوو، و سولتانی فرمانا دامهزاندن و لادانا میرین کوردستانی رادهمستی وی کر بوو⁷¹، و رهوش ب قى ئوایی بهردهمام بوو ههتا سالا 1834 دولهتا عوسمانی شیا حوکمی مالباتا جهلیلی ل مووسل ب داوی بینیت و والی نوو یی مووسلی (محمد ئینجه بهیرهقدار) شیا میرگهها بههدینان ژ دهستهلاتا میری سوران

⁶³المصدر السابق، ص 466-467.

⁶⁴هزار فن، المصدر السابق، ورقة 151.

⁶⁵بیات، المصدر السابق، ص 310-311.

⁶⁶بو پتر بنیره: مراد، خليل علي، تاريخ العراق الاداري والاقتصادي في العهد العثماني الثاني 1638-1750م، رسالة ماجستير، كلية الآداب، جامعة بغداد، 1975، ص 76.

⁶⁷Kiliç, Orhan, 18 Yüzyilin ilk yarısında Osmanlı Devletinin İdari Taksimatı (Eyalet ve Sancak Tevcihati), Elazığ: 1997, s.73.

⁶⁸فاضل بیات، المصدر السابق، ص 311.

⁶⁹سهبارمت قى بابتهی بنیره: کاوه فریق شاهه لی، المصدر السابق، ص 102-108.

⁷⁰عماد عبد السلام رؤوف، إدارة العراق، الأسر الحاكمة ورجال الإدارة والقضاء في العراق في القرون المتأخرة 656 – 1337 هـ/ 1258 – 1918، (بغداد، 1992)، ص 204 – 205.

⁷¹خليل إسماعيل، المصدر السابق، ص 158.

(محمد بهگی) دهر بېخیت و بېخیته د سنورۍ دهسته لاتا ویلايه تا مووسل دا⁷²، وميرگه ها بههدينان و دناقدا باژيرۍ زاخو هه تا كهفتنا ميرگه ها بههدينان ل سالا 1842 سهر ب ويلايه تا مووسل بوون.

ل سهر بناخه يۍ ئهوا بوري دكارين گرځيدانا زاخو ب ويلايه تين عوسمانی ههر ژ دهستپيكا دهسته لاتا عوسمانی هه تا كهفتنا ميرگه ها بههدينان ل 1842 دقۍ خسته يۍ دا كورت بكهيت:

ز	قووناغ	ويلايه ت
1	1534-1518	دياربكر
2	1544-1534	بغداد
3	1551-1544	دياربكر
4	1555-1554	لورستان (شهرزور)
5	1559-1556	بغداد
6	1563-1559	دياربكر
7	1565-1563	بغداد
8	1571-1565	شهرزور
9	1574-1571	بغداد
10	1586-1574	دياربكر
11	1586-؟	الموصل
12	1629-1609	بغداد
13	1646-1629	الموصل
14	1702-1656	بغداد
15	1726-1702	الموصل
16	1834-1726	بغداد
17	1842-1834	الموصل

ب قۍ رهنكي ديار دبیت كو زاخو بهردهوام سهر ب ئيك ويلايه ت قه نه بوو بهلكو ژ بهر گهلهك نهگه ران ژ بو گهلهك ويلايه تان هاتيه قهگوهازتن، لۍ د كهتواريدا زاخو ب رهنكه كۍ گشتي ژلايۍ بنه مالا دهسته لاتدار ل بههدينان قه دهاته بريځه برن.

⁷² سهارمت قۍ بابمۍ بنيره: سينان هاکان، كورد و بهرخودانه كاني 1817-1867، وهرگيران: بهكر شواني، نهكاديميای كوردی، (هولير: 2012)، ل 79-103.

میرین سہنجہقا (سندی سلیقانی زاخو) ل سہرہمی عوسمانی 1538-1813

ہرچہندہ کو چہندین پرتووک و قہکولین سہبارت میرین فی باژیری ہاتینہ نفیسین وچہندین لیستہیا ناقان ہاتینہ بھرہفکرن لی پتیریا وان ناقان جہی گومانے نہ چونکہ نفیسہرین وان پرتووکان نامازہ ب وان ژیدہران نہداینہ کو پیزانینین خوہ ژئی قہگوہاستینہ.

ہرچہوا بیت، ئەف قہکولینہ ب ریکا بەلگہنامہ و ژیدہرین رەسەن ھەول ددەت کو زنجیرہیا میرین زاخو و سہرہمین حوکمین وان و کورتیہکی ژ رەوشا سیاسیا سہرہمی وان دیار بکەت.

- زنجیرہیا میرین زاخو ل سہرہمی عوسمانی:

نیبراہیم بەگی کورئی بەدر بەگی بوہتی: ہرچہندہ کو زاخو ل سال 1515 کەفتە دین حوکمی عوسمانیاندا، لی ئیکہمین میری زاخو کو ناقی وی د ژیدہرین بەرہست دا ہاتی (نیبراہیم بەگ)ہ، بی گومان نیبراہیم بەگ نہ ئیکہمین میری زاخو یہ، لی ھەتا نوکە د چ ژیدہراندا ناقی چ میرہکی بەری فی نہہاتیہ.

نیبراہیم بەگ کورئی میر بەدر بەگیہ کو میری کەلا گورگیلی بو و شەرہفخانہ بەدلیسی د پرتووکا خوہ دا بەحسە وی کریہ⁷³. مامی وی ب ناقی (سەبید ئەحمەدی بوختی) ئیکہمین سہنجہق بەگی عوسمانی ل مووسل بوو 74، کەفترین نامازہ بو وی بو سال 1538 قەدگەریت، ل 21 گولانا 1538 فەرمان ھاتە دان کو حوکم ل سہنجہقا (عەجوز و زاخو) بو میری بەھدینان (سولتان حسینی وەلی) بەیتە ئاراستەکر، و ژلایئ خوہفە ئەوی حوکمی ئەفی سہنجہقی بو نیبراہیم بەگی ئاراستە کر⁷⁵. د دەفتەر موحاسبہیا سہنجہقا مووسل یا سالین 1539-1540 جارەکا دی ناقی فی میری وەک "میری لیوایا زاخو" ہاتیہ، ودقی دەفتەریدا بەھایی ھندەک ئەردین (خاصہ)⁷⁶ یین فی میری ہاتینہ توومارکر⁷⁷. میر نیبراہیم بەگ پستی مرنا برایی وی (شەمس الدین) بەگ بوویہ میری میرگہہا (گورگیل) ئەوا سەر ب میرگہہا بوتان قە، دہەمان دەمدا ژلایئ دەولەتا عوسمانیقہ وەک (پارێزقانی) کەلا ئەرچیش ھاتە دامەزراندن 78، و ئەفی میری ل تیرمەھ- تەباخا 1552 بەر ھنگاریا ھەوا بەرفرەھا دەولەتا صەفەوی ب سەر وکاتیا (شاھ تەھماسپی) کر، لەورا شاھ ب خوہ بەرەف قی کەلایئ چوو و دوورپێچەکا توند دانا سەر، ژلایئ خوہفە میر نیبراہیم بەگی تەسلیمکرنا کەلا خوہ رەد کر، لی ھندەک ژ ھاریکارین وی خیانت ل سەرورە خوہ کرن و یاخیبوونا خوہ راگەھاندن، و شیان نیبراہیم بەگی بکوژن و دەرگەھین کەلی بو لەشکرە

⁷³ بنیرہ: البدلیسی، شرفنامہ، ترجمہ: محمد علی عونی، دار الزمان، (بیروت: 2006)، ص 206.

⁷⁴ دور فی بابەتی بنیرہ: البدلیسی، المصدر السابق، ص 301-302.

⁷⁵ BOA, RSK.d 1452, s.311.

⁷⁶ ژ پیقا (خاصہ) یا عەرہبی ہاتیہ و مەبەست ژئی ئەو ئەرہہ کو ل سەر ناقی خودانی ہاتیہ توومار کرن.

⁷⁷ Devlet Arsivler_ Genel Müdürlüğü Musul – Kerkük İle İlgili Arşiv Belgeleri (1525 – 1919), (Ankara:1993), S92.

⁷⁸ البدلیسی، المصدر السابق، ص 303.

صفه مويان قه مکن 79. دپړاويزا بهلگه نامه يه کا عوسمانيدا ئف رسته يه هاتيه: "ميرى زاخو ئيراهيم بهگ ميرمکى بهرنياس بو، ل که لا ئرجيش شهيد بو" 80.

2- **خان نه حمده کورئ سولتان حسين بهگ:** پتر گومان بو هندى دچيت کو وى حوکمى زاخو پشتى قه گوهاستنا ئيراهيم بهگى بو گورگيلى و مرگرتيه، به حسى وى د بهلگه نامه يه کا عوسمانيدا هاتيه کو بو 18 گولانا 1560 قه دگريرت. دقئ بهر واريدا هر دوو عهشيره تين (سندى و سليقانى) عهرز و حاله ک پيشکيشى سولتانى کرن و تيدا گلپى ژ رهفتارين مير خان نه حمده کرن، و ژلايى خوه قه سولتانى دانه يه ک ژ عهرز و حالا وان بو واليى ديار بهر کرى هنارت و تيدا ديار کو کو پندقيه ديقچوونا رهفتارين خان نه حمده بهيته کرن، و ئيرى راستيه ک بو وان گوتن و تومهتان هيه نهوين دناف عهرز و حاليدا هاتين يان نه؟ 81 ژ بهلگه يين قى سهرده مى دهينه زانين کو حوکمى خان نه حمده هيمى دهقارين زاخويا نهقرو ب خوه قه نه دگرت، چونکه ل قى ده مى ميرگه هه ک ب نافى سندان ل دهقرا زاخو هه بو، و ئف ميرگه هه خودانا له شکرى تاييه ت ب خوه قه بو و ل ژير ئالا يى واليى ديار بهر کرى پشکدارى د شيراندا دکر 82.

3- **مير قوباد بهگ کورئ سولتان حسين بهگ:** ل 25 ئيلوونا سالا 1563 حوکمى سهنجه قا (سندى سليقانى) 83 بو ميرى بهرئ يى (تکريتئ) قوباد بهگ کورئ سولتان حسينى به هدينانى هاته ئاراسته کرن 84، و ل سالا 1565 بو جارا دووئ قوباد بهگ ل سهر حوکمى زاخو هاته دامه زراندين ب مهرجه کى کو باجا (العشر = ده ئيک) ژ هر دوو عهشيره تين سندى و سليقانى کو کوژمئ وئ 300 هزار ئاچه بوون و 1900 ئاچه يين دى ژ عهشيره تين دى يين سهر ب زاخو قه بستينيت 85. و حوکمى قوباد بهگى هه تا مرنا بابئ وى ل سالا 1573 بهر دهوام بو، و ل قئ سالا دووماه يى قوباد بهگ بو ميرى ئاميدى 86.

4- **به هرام بهگ کورئ سولتان حسين بهگى:** سولتان حوسينى ژ بهرى مرنا خو ئيردى ميرگه ها به هدينان دناقبه را کورين خوه (قوباد، به هرام، خان ئيسماعيل، روستم بهگ، سولتان نه بو سه عيد بهگ) دا دابهش کربو، نهوى قوباد بهگ کره ميرى ئاميدى و کورئ خوه يى مه زن به هرام بهگ کره ميرى سهنجه قا (سندى سليقانى) 87، و به هرام بهگ بهرى قى ده مى سهرقه گيريا حوکمى ل دهقرا (باشيک و بهزانى) نهوين سهر ب سهنجه قا مووسل قه دکر 88. و ل 19 کانوونا ئيکى 1574 زاخو ب شيومه کى فهرمى بو به هرام بهگى هاته ئاراسته کرن وهک ئيقطاعه ک ژ جورئ (زه عامه ت) بهرام بهر 14 هزار ئاچه يان، ژلايى خوه قه قوباد بهگى ده ستيمردان د قى بابيه تيدا کر و داخواز ژ سولتانى کر کو زه عامه تا برا يى وى به هرام بهگى ل سهر هنده ک ژ برا و مامين وى بهيته دابهشکرن، نهوژى هه ر ئيک ژ برا يين وى خان

⁷⁹حسن روملو، احسن التواريخ، باهتمام: عبدالحسين نوائى، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، (تهران: 1349 هـ.ش)، ج3، ص 1365-1362؛ ميرزا بهگ بن حسن جنابدي، روضة الصفوية، بنياد موقوفات د.محمود افشار، (تهران: 1378 هـ.ش)، ص 357؛ سعدالدين خوجه، المصدر السابق، ج1، ص298.

⁸⁰BOA, RSK.d 1452, s.311.

⁸¹أمر إلى والي ديار بكر في 23 شعبان 967هـ/ 18 أيار 1560 في: دفتر مهمة رقم 3، حكم رقم 1142.

⁸²بنيره: أمر إلى والي ديار بكر في 18 ذي القعدة 966هـ/ 21 آب 1559م في: دفتر مهمة رقم 3، حكم رقم 234.

⁸³ل قى سهرده مى نافى (سندى سليقانى) بو زاخو و دهقرا سهر ب ويقه دهاته بهگارئينان، ئف نافه هه تا دووماه يين سه دسالا 16 بهر دهوام بو.

⁸⁴Abdullah Demir, Osmanli Arşivi Belgelerine Göre 16. Ve 17. Yüzyıllarda Zaho Tarihi, s.5.

⁸⁵Eyni eser, eyni saifa.

⁸⁶أمر إلى والي ديار بكر في 3 شوال 981هـ/ 25 كانون الثاني 1574م في: دفتر مهمة رقم 23، حكم رقم 627.

⁸⁷أمر إلى والي ديار بكر في 16 رمضان 981هـ/ 8 كانون الثاني 1574م في دفتر مهمة رقم 25، حكم رقم 289.

⁸⁸أمر إلى والي بغداد في 16 ربيع الآخر 980هـ/ 25 آب 1572. دفتر مهمة رقم 19، حكم رقم 438.

ئىسماعيل بهگ و روستهم بهگ ومامين وى مورادخان بهگ و ميرزا بهگ بوون 89. و قوباد بهگى ئەف گورانكار بهى بهرى مرنا بابى خوه ب ماوميهكى كيم ئەنجام دابوون، چونكه د بهلگه نامه يه كيدا ل بهر وارا 7 ئيلوونا 1572 كو فرمانهكه ژ سولتاني بو واليى بهغداد هاتيه كو: "هممى ئەو ئەردين سهر ب سەنجهقا مووسل فه هاتينه (تەحرير) كر، بهلى ميرى سەنجهقا سەندى سليقانى قوباد بهگ هندهك ژ (ئەردين ميرى) [ئەردين سولتاني] كرينه تيمار و ل سهر هندهك ميران دابهش كرينه"، و سولتاني ديار كر كو ئەو نەشيت ل سهر قان دابهشكرنان رازى ببيت چونكه ئەف كارە بى ناگه هدارى و رازييوونا وى هاتينه ئەنجامدان، و ژ بهر كو ئەف ئەرده ژى ئەردين تاييهتتين سولتاني عوسمانى نه 90.

هەرچهوا بيت، حوكمى بههرام بهگى ل زاخو گەلەك نەفەكيشا و تووشى هەفركيهكا دريژ دگەل برايى خوه ميرى ئاميدى قوباد بهگى بوو، چونكه بههرام بهگى دديت كو ئەو هەژيتره بو و مرگرتنا حوكمى ل ئاميدى چونكه ئەو برايى مەزنه. و چيڭبيت دەستيمردانيين قوباد بهگى دكاروبارين زاخو دا ئيك ژ ئەگەرين پەيدا بوونا قى هەفركيى بيت، ئەفە ژبلى وان ئايشەيىن سياسى و ئاسايشى ئەوين دگەل دەستبكار بوونا بههرام بهگى ل زاخو پەيدا بووين. ژلايى خوهفە دەولەتا عوسمانى هاته دناف قى بابەتيدا داکو بشيت ليكتيگه هشتەكى دناقبەرا هەردوو برايەندا پەيدا بکەت، لى بههرام بهگى هممى ئەو دەستپيشخەريين بو هاتينه دان رەد كرن⁹¹، و دووماهيك دەستپيشخەرى ئاراستەكرنا حوكمى ل سەنجهقا (قورنە) ل ويلايهتا بەسرا بو بههرام بهگى بوو 92. لەورا قوباد بهگى داخواز ژ سولتاني كر كو سەنجهقهكى د سنورى ويلايهتا ديار بەكريدا بەدەت بههرام بهگى، و ل 2 كانوونا دووى 1577 بەرسقا سولتاني گەهشت و ناڤەروكا وى ب قى شيوهى بوو: "هەردەمى سەنجهقهك ل قى دەڤەرى قالا بوو ئەم دى داخوازا تە بجه ئينين، و وى سەنجهقى بو برايى تە بههرام بهگى ئاراستە كەين" 93. ژلايى خوهفە بههرام بهگ ب قى بەرسقى رازى نەبوو و دەست ب هاندانا عەشيرهتان نەخاسەمە هەردوو عەشيرەتتين زييارى و مزوورى- ل دژى قوباد بهگى كر، لەورا ل 18 كانوونا دووى 1577 فرمانهك بو ميرين ئاميدى، بوتان، سوران و والين ديار بەكر، بهغداد و شەهر مزور دەرکەفت كو بههرام بهگى دەستەسەر بکەن و باقیزنه دزيندانيدا 94. دەمى بههرام بهگى هەست كرى كو دەولەتا عوسمانى پشتهقانيا برايى وى قوباد بهگى دكەت ل چرييا دووى 1577 دگەل 40 زەلامان د رييا دەڤەرا برادوست را ورەڤى و خوه گەهانده دەولەتا صەڤەوى و چاڤ ب شاھ ئيسماعيلي دووى كەفت و ملكەڤيا خوه بو وى راگەهاندا 95. لەورا دەولەتا عوسمانى فرمانەك دەرئىخست و تيدا بههرام بهگ وەك "خائين و بى دين" ل قەلەم دا و داخواز ژ ميرگەهين كوردى كر كو كارى بو ڤەگەراندنا وى بکەن 96.

5- **مير سەبيد خان كورى قوباد بهگى:** سەبيد خان بهگ ل سەردەمى هەفركيى دناقبەرا بابى خوه و مامى خوه بههرام بهگيدا حوكم ل زاخو دكر، و حوكمى وى ل زاخو ب رەنگى پچر پچر هەتا سالا 1584 بەردەوام بوو، ل سالا 1576 و لەسەر داخوازا بابى وى ژ حوكمى زاخو هاتبوو لادان چونكه وى نەشيابوو

⁸⁹دفتەر مهمة 25، أحكام 306، 307، 308، 309 في 17 رمضان 981هـ/ 19 كانون الأول 1574م.

⁹⁰أمر إلى والي بغداد في 29 ربيع الآخر 980هـ/ 7 أيلول 1572م. دفتەر مهمة رقم 19، حكم رقم 449.

⁹¹بو پتر بنيره: عماد عبدالسلام رؤوف، دراسات وثائقية في تاريخ الكورد الحديث وحضارتهم، التفسير، (اربيل: 2011)، ص 202-206.

⁹²المصدر نفسه، ص 203-204.

⁹³أمر إلى أمير العمادية قباد بهگ في 15 شوال 984هـ/ 2 كانون الثاني 1577م في: دفتەر مهمة رقم 29، حكم رقم 130.

⁹⁴أمر إلى أمير العمادية قباد بهگ في 29 شوال 984هـ/ 18 كانون الثاني 1577م في: دفتەر مهمة رقم 29، أحكام رقم 276-277.

⁹⁵أمر إلى والي وان في 7 رمضان 985هـ/ 17 تشرين الثاني 1577م في: دفتەر مهمة رقم: 32، حكم رقم 659.

⁹⁶ - گەلەك فرمان سەبارەت قى بابەتى دەرکەفتينه. بنيره: دفتەر مهمة رقم 32، أحكام رقم: 407، 660، 663، 665.

باجی ژ همدوو عهشیرهتین سندی و سلطانی بستینیت، و حوکمی باژیری بو کهسهکی ب ناڅی (عبدولباقي) هاتبوو ناراستهکرن، بهلی ل کانونا دووئ 1577 فرمانهکا سولتانی دهرکهفت کو پیدځیه جارهکا دی حوکمی "سهنجهقا سندی سلیمانی" بو "میری بهری" سهیید خان بهگی بهیته ناراستهکرن چونکه دامهزراندنا عهبدولباقي دی یاخیوونا عهشیرهتین زاخو زیدهتر کهت، همدوسا نهو نهشیت عهشیرهتان نهچار بکهت کو باجی بدمن 97. و ژلای خوهقه قوباد بهگی نامهیهک بو سولتانی نفیسی و تیدا دیار کر کو نهو نامادهیه سالانه 200 هزار ناچهیان بو گهنجینهیا دمولهتی بهنیریت نهگر کاروبارین سهنجهقی ب وی بهینه سپاردن، و دهرسقا سولتانی ل 5 سوباتا 1577 بو والیی دیاربهکر و دهفتهرداری وی نفیسی کو وی داخووا قوباد بهگی رهد کریه و نهو دی جارهکا دی سهنجهقا سندی سلیمانی —وکی بهری— بو سهیید خانی ناراسته کهت ل بهرامبر 100 هزار ناچهیان 98.

ژلایهکی دپه شاه ئیسماعیلی دووئ ل سالا 1578 مر وشاهی نوی —وژ بهر هندهک نهگرین نهديار— فرماندا کو بههرام بهگ بهیته گرتن، لی خالی وی میری ههکاری زهینهل بهگ، نهوی کمر ب ژ قوباد بهگی قهذبون، شیا نهوی ژ زیندانی نازاد بکهت پستی شیای کوژمی 6 هزار فلورین زیری وهک بهرتیل بدمته حاکمی صهفهوی ل باژیری تهبریزی 99. و ژلای خوهقه بههرام بهگی پستی هاریکاریهکا لهشکری ژ زهینهل بهگی و مرگرتی بهرهف زاخو هات و میری وی سهییدخان نهچار کر کو برهفت. و سهرداری لهشکری روژهلای یی عوسمانی (فرهاد پاشا) فرمانهک دهرنخست و تیدا دانپندان ب حوکمی بههرام بهگی ل زاخو کر 100. نهقی پینگاڅی عهشیرهتین دژ بهرین قوباد بهگی ژ ی گهرم کرن کو ب یاخیوونی رابین، و قوباد بهگ نهچار بوو بو مووسل و شنگاری برهفت و دگهل کوری خوه سهییدخانی بهرهف ئیستانبولی چوو و گلهییا خوه ژ بههرام بهگ و عهشیرهتان پینشکشی سولتانی کر. دنامیهکیدا بو والیی بهغداد ل بهروارا 28 خزیارانا 1584 سولتانی گوت: "کوری میری نامیدی و میری زاخو سهییدخان بهگ هاته دهف من، نهف سهنجهقه بهری نوکه وهک (تیمار) ل بن دهستی وی بوو، پاشی بو مامی وی بههرام بهگی هاتیه ناراسته کرن، بهلی نهو —نانکو بههرام بهگ— ببوو جهردهچی و پشتهری، و ل دژی دمولهتی راومستیا. ژلای خوهقه سهییدخانی دگهل لهشکری خوه پشکداری د ههوا عوسمانیدا [ل دژی دمولهتا صهفهوی] کربوو، لهورا یا فره کو سهنجهقا ژ یگوتی ل 20 جهمادییا دووماهی بو بهیته ناراستهکرن، و بههرا وی ژ داهاتی وی ب کوژمی 20 هزار ناچهیان بهیته زیدهکرن. ناچهیان بهیته زیدهکرن" 101.

ل 2 تهباخا 1584 زاخو ب شیوهیهکی فرمی بو سهییدخانی هاته ناراسته کرن و برایی وی نهو سهیید بهگ ژ ی وهک میری شنگاری هاته دامهزراندن 102. و د دهفتهر تهوجیهاتا ژماره (262) دا هاتیه کو سهیید خان ل قی بهروارا دووماهی بوویه میری زاخو ل بهرامبر 285 هزار ناچهیین سالانه، و بهری قی بهرواری وی 215 هزار ناچه ددان 103.

97 - أمر إلى والي حلب في 22 شوال 984هـ 11 كانون الثاني 1577م في: دفتر مهمة رقم 29، حكم رقم 161.

98 - أمر إلى والي ديار بكر في 28 ذالعدة 984هـ / 5 شباط 1577م في: دفتر مهمة رقم 29، حكم رقم 424.

99 - البديسي، المصدر السابق، ص 263.

100 - المصدر نفسه.

101 - أمر إلى والي بغداد في 20 جمادي الآخر 992هـ / 28 حزيران 1584م في: دفتر مهمة رقم 54، حكم رقم 140.

102 - أمر إلى قائد محور الشرق في 26 رجب 992هـ / 2 آب 1584م. دفتر مهمة رقم 53، حكم رقم 308.

103 BOA, KK.d 262, s.128.

ژ لایه کئی دی قه، قوباد بهگی ژی (بهرائمت) هک¹⁰⁴ نوو سهارهت حوکمی به هدینان و مرگرت¹⁰⁵، لئ د ریکا قه گهریدا دهمی گه هشتیه که لا دهوکی توشی هیرشهکا بهر فرها عه شیره تین رک بهر بوو و هاته کوشتن، و سهروکین عه شیره تان میر به هرام بهگ وک میر ل سهر به هدینان دانان (1584) ¹⁰⁶. ههرزوو به هرام بهگی بهر ائتهکا سولتانی ژی بو حوکمی به هدینان و مرگرت، و ژلای خوهقه سهیدخان بهگ جار هکا دی بهر هف ئیستانبولی چوو و سهر هاتیا کوشتن بابی خوه بو سولتانی قهگیرا و شیا فرمانهکا سولتانی سهارهت حوکمی به هدینان بو خوه دمر بیخیت. و سولتانی دنامهیا خودا بو سهر داری بهر هیی روژ هه لاتئ (فهرهاد پاشا) دیار کر کو کریار قه گوهاستن حوکمی ژ به هرام بهگی بو سهیدخانی ب "باشترین شیوه" و ب "رهنگه کئی سهرخوه و هیدی هیدی" ئنجام بدمت¹⁰⁷، لهوړا ل بهراهیی داخواز ژ به هرام بهگی کر کو داگیرانی ژ حوکمی ئامیدی بو سهیدخانی بکمت ل بهرام بهر و مرگرتنا سهنجهقا زاخو، و به هرام بهگی ئهف چهنده قه بول کر، لئ ل 21 سوباتا 1586 فرمانهکا دی "بومیری بهر یی زاخو به هرام بهگ" دمر کف و تیدا هاتبوو: "ژ بهر نزیکیا سهنجهقا زاخو ژ وه لاتئ ئامیدی و ژ بهر هه بونا ناکوکیان دناقهرا عه شیره تین ههر دوو دهقران، و داکو چ نه خوشی و دمر ده سهری پهیدا نه، فرمان هاتیه دان کو سهنجهقا (حه سن کهیفا) بو ته بهیته ئاراسته کرن، و پندقیه تو و زه لامین ته خوه ئاماده بکن داکو په یوهندی ب ههوا هوما یوونی بکن..."¹⁰⁸، و به هرام بهگ ب قئ فرمانی ژی رازی بوو و په یوهندی ب ههوا عوسمانی کر ئهوا بهر هف جورجیا دچوو، ل ل دهمی زقرینی ژ ههوا ژینگوتی فهرهاد پاشای ئهو گرت و ته سلیمی میر سهیدخانی کر، و ژلای خوهقه سهیدخانی بریار کوشتن وی دا وک تولقه کرن بو کوشتن بابی وی قوباد بهگی¹⁰⁹.

6- **عه بدولباقی:** که سهکئ نه نیاسه کو چیدبیت ئهسلئ وی بو عهره بان بزقریت، ل سهر دهمی ههقرکی دناقهرا قوباد بهگ و به هرام بهگیدا بو ماوهیه کئ کیم حوکم ل سهنجهقا (سندی سلیمانی) کریه. ناقهر وکا بهلگه نامهیهکا عوسمانی ل بهروارا 11 کانوونا ئیکئ 1577 هندک روناهی بهر ددهته سهر رهوشا ئهقی میری. دقئ بهلگه میدا کو فرمانهکا سولتانییه بو والیی حله بی هاتیه کو ئهف کهسه "موتسه سرفئ" = کار بریکه ری "سهنجهقا سندی سلیمانی بوو، و ژقئ چهنده دهیته زانین کو بو ماوهیه کئ بهر وهخت حوکم کریه، و سولتانی ب توندی بابته دهسته لاتا وی ل زاخو ره د کر دهمی گوتی: "خه لکئ سهنجهقا سندی سلیمانی کوردن، و ئهوه گهلهک سهر رهق و پشت پزینه! و دناق میرین عوسمانیدا که سهکئ و مسا نینه کو بشیت حوکمی ل وان بکمت، لهوړا دووباره ئیک ژ میرین کوردان یین جهی باوهری ل جهی وی دابنه"، ههروهسا سولتانی دیار کر کو: "ئهف عه بدولباقیه رهوشا کوردان دا شارما نینه و نه گهر مایی خوه د کاروباری گونده کئ دا بکمت چیدبیت ببیته نه گهری ههقرکیهکا مهن" و ل دووماهییا فرمانا خودا سولتانی دیار کر کو میر قوباد بهگی بهر ی نوکه ئهف سهنجهقه بو کورئ خوه سهیدخانی ئاراسته کر بوو لهوړا پندقیه جار هکا دی ئهو ل قئ سهنجهقی بهیته دامه زرانان، و بابته گهورینا وی د قئ دهمی دا نه جهی گهنگه شییه"! ههروهسا داخواز ژ والیی حله بی کر کو عه بدولباقی هایدار بکمت کو پندقیه ل سهر دلسوزیا

¹⁰⁴ بهر ائمت نفیسار هکا فرمیه ژلای سولتانیقه بو دامه زرانان دهسته لاتداران ل دهقرین دولهتا عوسمانی.

¹⁰⁵ - أمر إلى والي بغداد في 22 رجب 992هـ/ 30 تموز 1584م. دفتر مهمة رقم 54، حکم رقم 338.

¹⁰⁶ - البدليسي، المصدر السابق، ص 263-264.

¹⁰⁷ - البدليسي، المصدر السابق، ص 265.

¹⁰⁸ - أمر إلى أمير زاخو السابق بهرام بهگ في 3 ربيع الاول 994هـ/ 21 شباط 1586م. دفتر مهمة رقم 60، حکم رقم

514.

¹⁰⁹ - للمزيد من التفاصيل ننيره: البدليسي، المصدر السابق، ص 265-266.

خوه بو دمولهتئ (ل وه لاتئ عمره بان) بمردهوام بيت و "ئهگمر خودئ حمز بکمت ئهم دئ سهنجهقهکا دی دهينه وی" ¹¹⁰.

7- **یووسف بهگئ سندی:** ئهو کورئ میرئ بهرئ یئ سندیان (حهسمن بهگئ) یه ئهوی ل سالا 1556 حوکم ل میرگهها سندیان دکر ¹¹¹، یووسف بهگ خودانی ژمارهیهکا مهن ژ (ئهر دین خاصه) ل دهقمرین شهرانش، خابوور، گولیان و دوبانی بوو نهخاسمه گوندین: بیدار، سنات، پهرهخ، بوسهلئ، کهشان، شهرانشا سهری و خوارئ، بیجووه، باچووک و بیرسقی و گهلهک گوندین دی ل وان دهقمران ¹¹².

پشتی کو میرئ زاخو سهییدخان بهگ بوویه میرئ ئامیدیئ سهنجهقا زاخو (مهلولول) بوو، و ئهقه زاراقهکئ عوسمانیه مهیست ژئ ئهوه کو زاخو ژ میرئ بهرئ هاتییه ستاندن و هیشتا بو چ کهسهکئ دی نههاتییه ئاراسته کرن. و یووسف بهگئ ئهف چهنده ب دهلیقه دیت و ل 16 ئادارا 1586 داخواز ژ باب ئهلعالی کر کو سهنجهقا زاخو بو وی بهیته ئاراسته کرن. ل سهر قئ بناخه ی ل 7 نیسانا 1587 فرمانهکا سولتانی دمرکهفت و بگوره ی وئ ههمی پهیوهندیین میر سهییدخان بهگئ ژ زاخو هاتنه برین، و ئهف سهنجهقه وهک "صدهقه و ئیحسان" ل بهرامبر 301900 ئاقچیمان بو یووسف بهگئ هاته ئاراسته کرن، ب وی مهرجی کو 200 هزار ئاقچه ژئ بو سهییدخانی بن ژ پیش خاصه و تیمارین وی ل زاخو، و یین مایی — وهک خاصه یین سولتانی— بو گهنجینا دمولهتئ ل دیاربهکرئ بهینه هنارتن ¹¹³.

چ پیزانینن دی سهارمت ئهقی میری و روودانین سهردهمی وی ل بهردهست نینن بهلئ ئهو ل بهروارهکئ بهرئ سالا 1597/1596 ژ حوکمی هاتییه لادان، چونکه شهرفخانی بهدلیسی ل قئ سالی بهحسئ یووسف بهگئ کریه و گوته کو ئهو هیشتا د ژیانیدا مایه و سهرقهگیریا کاروبارین حکومتهی د میرگهها بوتاندا دکمت ¹¹⁴.

8- **مستهفا بهگ:** چارهقیسی حکومهتا زاخو پشتی لادانا میر یووسف بهگئ ناهیتنه زانین، و دناق بهلگنامه و ژیدهرین رهسهنین عوسمانی ههر ژ دووماهیین سدهیی 16 ههتا سالا 1616 چ ئاماژه بو زاخو نینن. و ههرچهنده کو دهندهک پهرتووکین نوو دا بهحسئ هندک ژ میرین زاخو ل قئ سهردهمی هاتییه کرن ¹¹⁵ لئ خودانین وان پهرتووکان چ ئاماژه ب ژیدهرین خوه نهداينه و دناق بهلگنامه و ژیدهرین رهسهنندا چ تشتهک نینه کو پشتهمانیا پیزانینن وان بکمت! لئ ل سالا 1616 میرئ زاخو کهسهک بوو ب ناقي (مستهفا بهگ). ب دروستی ناهیتنه زانین کا مستهفا بهگ کییه؟ ئهرئ ئهو ئیک ژ ئهندامین مالباتا دهستههلاتداره ل بههدیان یان کهسهکئ دی یه؟ چونکه د ژیدهرین بهردهستدا ناقي چ کهسهکئ ژ میرین ئامیدیئ نههاتییه کو ناقي وی مستهفا بیت ¹¹⁶. لئ د بهلگنامهیهکا عوسمانیدا ل بهروارا 27 نیسانا 1616 -کو فرمانهکا سولتانی عوسمانیه بو والیی دیاربهکر (دلاور پاشا)— بهحسئ "قدوة الامراء الکرام میرئ زاخو مستهفا بهگ دام عزه " هاتییه، و تیدا دیار دبیت کو قئ میری گازنده ژ دهستیوهر دانا "میرئ جزیرا بوتان و والیی بهرئ یئ ویلایهتا شههر مزور میر شهرهف بهگئ" د کاروبارین سهنجهقا زاخو دا کریه. و ناقهروکا ئهقی

¹¹⁰ - أمر إلى والي حلب في 22 شوال 984هـ/ 11 كانون الاول 1577م. دفتر مهمة رقم 29، حکم رقم 161.

¹¹¹ - دقئ بهلگهینیدا بهحسئ ئیقطاعهکا ژ جورئ زهعامت دکمت کو د بن دهستئ "میرئ بهرئ یئ سندیان" حهسمن بهگئ دا بوو. بنیره: . بنیره: دفتر مهمة رقم 2، حکم رقم 1754 في 4 صفر 964هـ/ 7 كانون الاول 1556م.

¹¹²BOA. DFE RZ d. No: 98, s. 216.

¹¹³BOA. DFE RZ d. No: 98, s. 217.

¹¹⁴ - البديسي، المصدر السابق، ص258.

¹¹⁵ -بو نمونه بنیره: عماد عبدالسلام رؤوف، المعجم التاريخي لإمارة بهدينان، الاكاديمية الكوردية، (اربيل: 2011)، ص163.

¹¹⁶ - بنیره زنجیرهیا میرین بههدیان د: محفوظ العباسي، المصدر السابق، ص50-115؛ عماد عبدالسلام رؤوف، تاريخ أمراء بهدينان، منشورات شبهگة الألوة المتاحة على شبهگة المعلومات الدولية (انترنت) في موقع: www.alukah.net

فهرمانی هندهك روناھیی بهر ددهته سهر مستهفا بهگ و شیوهیی حوكمی وی ل زاخو. سولتانی د فهرمانا خودا گوت كو سهنجهقا زاخو ژ لایی سهر داری بهر هیی روژ ههلاتی دلاومر پاشای بو مستهفا بهگی هاتبوو ناراستهكرن، لی میر شهرهف بهگی بوتانی داخواز دكر كو سهنجهقا زاخو ب وی بهیته دان، لی نهف داخوازا وی هاته رهدكرن و مستهفا بهگی بریارهكا نوو بو (بهردهوامبونئی) د حوكمی زاخو دا و مرگرت، ژ لایی خوهفه میر شهرهف بهگی هیرش بره سهر زاخو و میری وی لادا، لهورا سولتانی داخواز ژ دلاومر پاشای كر كو دهستیومردانی دفی بابهتیدا بكت و نهفی ناریشهیی ب باشترین شیوه چار سهر بكت، ههروهسا سولتانی دوویات كر كو پیدقیه حوكمی سهنجهقا زاخو د دهستی مستهفا بهگی دا بیت¹¹⁷.

9- **میر یوسف بهگی زیباری:** بهحسی فی میری د دهقهر تهوجیهاتا ژماره 266 دا هاتیو و یوسف بهگی میری عهشیرهتا (زیباری) بوو، و زیباری ههروهك بهلگهنامه دبیزیت ههر نهو عهشیرهتا بناقودنگه نهوا دناق "سهنجهقا میر سهید خانی" دا، و مههستا وی سهنجهقا ئامیدییه¹¹⁸. ل قیری دقیت ئامازه بهیته دان كو عهشیرهتهكا دی ب ناقی زیباری ل زاخو ههیه كو ل دهقهرین روژ ئاقایی باژییری ئاكنجینه، و گهروکی تورك (ئهولیا چلهبی) ل سالا 1656 بهحسی فی عهشیرهتی کریه و ناقی وی ب (كوچوك زیبار = زیبارا بچووك) ئینایه و دیار کریه كو نهف عهشیرهته سهر ب میرگهها بوتان قهیه¹¹⁹، لی یوسف بهگی ههروهك بهلگهنامه دیار دكت نه سهروکی فی عهشیرهتی یه بهلكو سهروکی عهشیرهتا زیباریانه نهوا نوكه سهر ب دهقهر ئاكری قه. و بهلگهنامه دبیزیت كو یوسف بهگی حوكمی زاخو ل 4 كانونا ئیکی 1639 و مرگرت ب وی مهرجی كو 2000 قروشان بدهته گنجینهیا دمولهتی ل مووسل، و ب لهشكری خوهفه پشكداریی د ههر شهرهكیدا ل دژی دمولهتا صهفهوی ل بهر هیین شهرهزور و بهغداد بكت¹²⁰.

10- **قوباد بهگ كوری موسهید خان بهگی:** میرین مالباتا دهستههلاتدار ل بههدینان جار هكا دی شیان كو زاخو بزقرینه ژیر رکیفا خوه و زاخو بوو ئیك ژ سهنجهقین سهر ب (حكومتهتا بههدینان)، و قوباد بهگ وهك میر ل سهر باژییری هاته دامهزراندن. ل سالا 1656 دهمی ئهولیا چلهبی سهرهانا زاخو کری دیار كر كو میری وی (قوباد بهگ كوری موسهید خان بهگی) یه¹²¹. ئهولیا چلهبی ب فی رهنگی بهحسی زاخو و میری وی قوباد بهگی دكت: "زاخو سهنجهقهكا سهر ب ئامیدی قهیه، قوباد بهگ كوری سولتان (موسهید خانی) حوكمی لی دكت، نهو خودانی 7 هزار سهر بازانه، نهوی قازی و موفتین خوژی ههنه و گهلهك زانا ژی ل فی باژییری ههنه، كه لا وی هند بلنده كو دگههیته ئهسمانی!، كه لایهكا گهلهك جوانه و شیوهیی وی چوار گوشهیه كو ب كهقران هاتییه ئافاكرن و دكهقیته سهر رووباری خابووری سندیان¹²²... ل بهرامهر فی زاخویی پرهكا مهن ههیه¹²³. ههردو عهشیرهتین سندی و سلنقانی دوو (عهشیرهت بهگین) سهر ب زاخو قهنه، ههر ئیکی ژ وان 10 هزار تفنگدارین میرخواز ههنه¹²⁴.

10 – **زوبهیر خان بهگ:** ب دروستی ناهیته زانین كا كهنگی حوکی میر قوباد بهگی ب داوی هاتیو، لی دهندهك ژیدمران دا هاتیو كو میر زوبهیر خان كوری میر سهید خان بهگی دووی ل دووماهیا سدهمی 16 و دهستیپكا سدهمی 18 حوكم ل زاخو دكر، بو نمونه (مهفوز عهیباسی) دبیزیت كو زوبهیر خان

¹¹⁷ - أمر إلى الوزير دلاور باشا في 11 ربيع الآخر 1025هـ/ 27 نيسان 1616م. دفتر مهمة رقم 80، حكم رقم 38.
¹¹⁸ BOA, KK.d 266- 2B, s. 108.

فهگوهستی ژ: 24.Demir, a.g.e, s.

¹¹⁹ Evliya Celebi, a.g.e, vol. IV, s.314.

¹²⁰ - فاضل بیات، المصدر السابق، ص390.

¹²¹ Evliya Celebi, a.g.e, vol. IV, s.314.

¹²² شوونوارین فی كهلی ههتا نه ژی ماینه. ب ناقی (قشله) دهینه نیاسین

¹²³ مههستا وی پرا دهلاله.

¹²⁴ Evliya Celebi, a.g.e, vol. IV, s.314.

ل سا 1699 میری زاخو بو، پاشی بو میری ئامیدی و حوکی وی هاتا سا 1714 بهردوام بو، و ل قی سالی حوکی ئامیدی بو کوری خوه بههرام بهگی هیلا و جارکا دی زقری بو زاخو و ل قی باژیری ما هه تال سا 1731 هاتیه کوشتن¹²⁵. لی رمخهیا سهرکی ژ قی قهگیرانی ئهوه کو عهباسی ئامازه ب ژیدمیری خوه نهاده و ب دروستی دیار نینه کا وی ئەف گوتنه ژ کئ وهرگریه؟ ههروسا د پهر اوئزا دهستفیسکا کهفتدا هاتیه کو زوبهیر خان ل سا 1712 هاتیه کوشتن¹²⁶! ژ لایهکی دی قه دهفتسر تهوجیهاتا عوسمانی یا سالین (1687-1701) بهحسی زاخو کریه بی کو ئامازه ب ناقي میری وی بدهت، لی پیزانینین سا 1701-1702 ب ئاشکرای دیار کرینه کو زاخو "مهحلول" بو¹²⁷، ئانکو هیشتا چ کهس بو بریفهبرنا وی نههاتینه دهستنیشانکرن! و ژقان بهلگهیان دیار دبیت کو زوبهیر خانی بهری سا 1701 حوکم ل زاخو دکر.

ژ لایهکی دی قه زاخو ل قی دهمی تووشی سهرگیژیهکا سیاسی و کارگیری ببوو ژ بهر وان کاودانین دژوار و نهئاسایی ئهوین میرگهها بههدینان تیرا دهرباس دبوو. بو نمونه ل سا 1715 " فیتنه دناقبهرا میرین بههدینان دا چیبوو... و 17 میرین بههدینان هاتنه کوشتن"¹²⁸، و ل سا 1719 هندهك عهشیرهتان نهخاسمه عهشیرهتا مزووری- دهست ب یاخیوونی کرن و کوشتارکا دی ب سهری میرین بههدینان ئینان و قیجاری 15 میرین دی کوشتن¹²⁹. و ئەقی رهوشی دهلیقه بو والین عوسمانی چیکر کو دهستیومردانی دکاروبارین زاخو دا بکمت و حوکی وی بو هندهك کهسان ئاراسته بکن کو ژ لایه وانقه هاتبوونه ههلبژارتن.

11 – **میر محمهد بهگ:** میرهکی عوسمانیه کو ناقي وی ل سا 1739 وهك "میری بهری بی زاخو" هاتیه، ل گولانا قی سالی و ل سهر پیتشینارا والی موسل حسین پاشا میری بههدینان بههرام پاشا ژ حوکی هاته لادان و میری زاخو محمهد بهگ ل جهی وی هاته دانان¹³⁰، و وهقه مهزنترین دهستیومردانا دهولهتا عوسمانی د کاروبارین (حکوومهتا بههدینان) دا بو، چونکه میری شرعی هاته لادان و حوکی میرگههی بو کهسهکی دی هاته ئاراستهکرن کو نه ئهندامی مالباتا دهستههلاداره! و میر محمهدی ههتا 16 کانوونا دووی 1749 وهك (میری بههدینان) حوکم کر و ل بهروارا بوری ژ حوکی هاته لادان و جارکا دی بهرام بهگ بو میری میرگههی¹³¹.

چ پیزانین ل سهر بارودوخی زاخو ل سهر دهمی حوکی محمهد بهگی ل ئامیدی، ئهوا بو ماوهی 10 سالان قهکشای، نین. و ههرچهنده ناقي زاخو د دهفتسر (تهویل) یا عوسمانی ئهوا نیقا ئیکی ژ سدهی 18 بخوفه دگریت هاتیه بهلی چ ئامازه ب ناقي میر یان حاکمی وی نهکریه¹³². و پتر گومانا مه بو وی چهندی دجیت کو زاخو ژی ل قی دهمی — وهك ئامیدی- بو میرهکی عوسمانی هاتیبته ئاراسته کرن و ب شیویهکی راستهوخو ژ لایه دهولهتا عوسمانیقه هاتیبته بریفه برن.

¹²⁵ محفوظ العباسي، المصدر السابق، ص 77.

¹²⁶ قهگوهاستی ژ: محمهد علی قهره داغی، بوژانهوی زانایانی کورد له ریگای دهستخهتهکانیهوه، چاپخانهی ومیض، (بهغداد: 1998)، بهشی 2، ل 173. بو پتر بنیره: هیرش کمال ریکانی، عهشیرهتین بههدینان 1514-1919، ل 560.

¹²⁷ قهگوهاستی ژ: فاضل بیات، المصدر السابق، ص 311 و 391.

128 العمري، الدر المکنون...، ج 2، ص 878

129 المصدر نفسه، ورقة 358.

¹³⁰ Kilic, 18 yuzyilin İlk... , s.199.

¹³¹ BOA, Bab-ı Asafi- Divan-i Hümayun- Nışan Tahvıl Defteri (A.DVNS.NŞT.d), no. 16, s.193.

¹³² BOA, A.DVNS.NŞT.d, no.16, s.195.

12- **بايرام بهگ:** ئىك ژ پسمامىن ميرى بههدينان بههرام پاشايى مهنه، ل سالا 1867بو ماوميهكى دهستههلات ل زاخو وهرگرتبو و ل وئيرى ياخييونو خوه راگههاندبوو. ژلايى خوهقه بههرام پاشاي هندهك هيز ب سهروكاتيا كورى خوه ئيسماعيل بهگى هنارتنه زاخو لى ئو هيزه ل جههكى ب ناقي (ملكا) تووشى شكهستهكا گران بوون، لهورا بههرام پاشا نهچار بوو كو ئو ب خوه بهرهف زاخو بچيت، لى دهمى بايرام بهگى نهف چهنده بهيستي باژيرى زاخو بجه هيدا و بهرهف جزيرا بوتان فه رهقى¹³³.

13- **صهيفوور بهگ:** ناقي وى د روودانين سالا 1786دا هاتيه، ل قى سالى دووبهركى دناقبهرا ئيسماعيل بهگ كورى بههرام پاشاي و براين وى (صهيفوور، حاجى خان، حسهن بهگ و لوتفوللا) پهيدا بوو، و ئيسماعيل بهگى ئو ههمى ژ ئاميدىي دهرئىخستن. و كوما برايان بهرهف زاخو چوون و دهستى خوه دانانه سهر باژيرى، و پشتى ژمارهيهكا عهشيرهتان ل دور وان كومبووين دژايهتيا خوه بو ميرى ئاميدىي راگههاندن. ژلايى خوهقه ئيسماعيل بهگى برايى خوه (عهليخان بهگ) هنارته زاخو و وى شيا وان ژيك بهلاف بكمهت و دهستى خوه دانپته سهر زاخو، ههروسا صهيفوور بهگ ژى دهستهسهر كر و هنارته ئاميدىي. صهيفوور بهگ ل سالا 1799 مريه¹³⁴.

14- **مير عهليخان بهگ:** ئو كورى مير بههرام پاشايى مهنه، ههروهك ديار ئو ل سالا 1786 بوويه ميرى زاخو پشتى كو شياى ياخييونو براين خوه ب سهروكاتيا صهيفوور بهگى ژناف ببته. عهليخان ميرهكى "جوامير و بليمهت و مهرد بوو". ل سالا 1797 مريه¹³⁵.

15- **فهتتاح ئاغا:** چ تشتهك ژ قى كهسى ناهيته زانين بهلى بى گومان ئو نه ژ مالباتا ميرين بههدينان بوو چونكه ناسناقى وى (ئاغا) يه. و چيدييت ئيك ژ خهلكى زاخو بخوه ببته. ناقي وى ب رهنگهكى تهقمازايى د روودانين سالا 1798 دا ورك "حاكى بهرى يى زاخو" هاتيه¹³⁶.

16 **قوباد بهگ:** ئو كورى سولتان حسنين بهگ كورى بههرام پاشايى مهنه، ل سالا 1798 ورك ميرى زاخو هاته دهستنيشانكرن، و ئيكهم كاري ورك گرتن و زيندانكرنا حاكى بهرى يى زاخو فهتتاح ئاغا بوو¹³⁷.

17- **لوتفوللا بهگ:** ئو كورى بههرام پاشايى مهنه، ل سالا 1798 بو ههميهكا كورت حوكم ل زاخو كر پشتى كو ميرى بهرى قوباد بهگ- ژلايى عهشيرهتا سليقانى فه ژ باژيرى هاتيه دهرئىخستن¹³⁸.

18- **قوباد بهگ (بو جارا دووى):** دناقبهرا سالىن 1799 تا 1800 حوكم ل زاخو كرىه و ياخييون ل دژى كورمامى خوه ميرى بههدينان موراد پاشا كورى ئيسماعيل پاشاي راگههاند، و ب هاريكاريا واليى بهغداد عهلى پاشاي شيا بهرائتهكا سولتاني سهارهت حوكمى ل بههدينان بدهستخوهقه بينيت، پاشى ب پشتهقانيا هيزين ميرى بابان ئيبراهيم پاشاي بهرهف ئاميدىي چوو لى تووشى شكهساتنى بوو و نهچار بوو ب ناشتيى رازى ببته، و ب گورهى وى ميرى بههدينان

133 ياسين خيرالله العمري، غاية المرام في محاسن بغداد دار السلام، منشورات البصري، (بغداد: 1968)، ص 107.

134 - محفوظ العباسي، المصدر السابق، ص 84.

135 - العمري، غاية المرام، ص 103.

136 - محفوظ العباسي، المصدر السابق، ص 87.

137 - المصدر نفسه، ص 88.

138 - هيزش كهمال ريكانى، عهشيرهتتين بههدينان 1514-1919، پهرتوكخانا جزيرى، (دهوك: 2017)، ب 580.

رازی بوو وی بکته میری باژیری ئاکری¹³⁹. لئ چ پینهچوو جارکا دی ل سالا 1804 دژی میری نوو یی بههدینان عادل بهگ کورئ ئیسماعیل پاشای رابوو، لئ عادل پاشا شیا وی بگریت و پاقتیخته دزیندانیدا وهتا مرنا عادل پاشای ل سالا 1807 ما دزیندانیدا، و ل قئ سالا دووماهیئ میری نوو یی بههدینان زوبهیر پاشا کورئ ئیسماعیل پاشای لیبوری و ئهو ئازاد کر و حوکمی زاخو بو وی ئاراسته کر ب مهرجهکی کو ئهو ب خوه ل ئامیدیئ بمینیت و کهسهکی دی ل جهئ خوه ل زاخو دابمزرینیت. قوباد بهگ ل سالا 1809 مریه¹⁴⁰.

19- **عادل بهگ:** ئهو کورئ ئیسماعیل پاشایی ئیکی یه، ل سالا 1800 ب گورهی پهیماننا ئاشتیئ دناقبهرا میری بههدینان موراد پاشا و قوباد بهگی وهک میر ل زاخو هاته دامهزراندن وهتا سالا 1804 ل سهر کارئ خوه بهردهوام بوو، و ل قئ سالا دووماهیئ وهک میر ل سهر میرگهها بههدینان هاته ههلیژارتن و ههتا مرنا خوه ل 1807 میری بههدینان بوو¹⁴¹.

20- **محمد سه عید بهگ:** کورئ محمد تهیار بهگ کورئ ئیسماعیل پاشایه، ل سالا 1809 حوکم ل زاخو و مرگرتیه¹⁴² و ب دروستی ناهیته زانین چهند سالان حوکم کریه و پشتی وی کئ بوویه میری زاخو؟ .

21- **محمد تهیار کورئ ئیسماعیل پاشا:** ناڤی وی ب تهقهزایی د پراویزا پهرتوکهکیدا هاتیه و دیار دبیت کول سالا 1813 میری زاخو بوو. د پراویزی دا ئهف دهقه هاتیه: " واقعه کشتن برواریان بدست دنان لعنهم الله در میری محمد طیار در قصبه زاخو 1228= روودانا کوشتنا بهرواریان بدهستی [عهشیرهتا] دنان [یا ئیزدی] ل باژیرکی زاخو ل سهردهمی میراتیا محمد تهیار 1228مش/1813ز"¹⁴³.

میرین زاخو ل سه ردهمی عوسمانی 1813-1538

ز	قوناغ	ناڤی میری	تیبینی
1	1538	ئبراهیم بهگی بوهتی	
2	1560/1559	خان نهحمده کورئ سولتان حسین بهگ	
3	1583-1563	میر قوباد بهگ کورئ سولتان حسین بهگ	
4	1573	بههرام بهگ کورئ سولتان حسین بهگی	میری بهری یی باشیک و بهجزانی
5	1576	میر سهید خان کورئ قوباد بهگی	
6	1577	عبدالباقي	بو ههيامهکا کورت حوکم کریه
7	1577	میر سهید خان کورئ قوباد بهگی	بو جارا دووی

¹³⁹ - العمری، الدر المکنون...، ص 419.

¹⁴⁰ - بنیره: العمری، غرائب الاثر...، ص 79-80؛ محفوظ العباسی، المصدر السابق، ص 96-98.

¹⁴¹ - العمری، غایة المرام...، ص 103-104.

¹⁴² - ریکانی، ژیدهری بهری، ب 581.

¹⁴³ محمد علی قهره داغی، بوژانهوی زانایانی کورد له ریگای دهسختهکانیانوه، (بهغداد: 2000)، ب 3، ل 187.

8	1584	بههرام بهگ كورئ سولتان حسين بهگى	بو جارا دووئ
9	1585	سهبيد خان كورئ قوباد بهگى	بو جارا سيئى- ماوميهكئ كورت حوكم كريه
10	1586	يووسف بهگئ سندی	
11	1616	مستهفا بهگ	
12	1639	يووسف بهگئ زيبارى	
	1656	قوباد بهگ كورئ موسهبيدخان بهگ	
13	القرن الثامن عشر	زوبهيرخان كورئ سهعيدخانئ دووئ	ل سالا 1712 ل زاخو هاته كوشتن
14	1739	محمد بهگ	
15	1768	بههرام بهگ	
16	1786	تهيفوور بهگ	
17	1786	علي خان بهگ	
18	1797	فهمتاح ناغا	
19	1798	قوباد بهگ	
20	1798	لوتفوللا بهگ	
21	1799	قوباد بهگ	بو جارا دووئ
22	1800-1804	عادل بهگ	ميرئ بهرئ يئ دھوكئ
23	1804-1808	قوباد بهگ	بو جارا سيئى- كهسهكئ دى پيشقه حوكم دكر
24	1809-؟	محمد سهعيد كورئ محمد تهيار پاشا	
25	1813	محمد تهيار كورئ ئيسماعيل پاشا	

ههلويسئى عهشيرهئىن زاخو ژ ميرىن بههدينان

عهشيرهت ئىك ژ يهكهين كومهلايهئىن گرنگين جفاكا كوردان پىكدهينت بو ماوميهكئ دريژ و نهو ناسنامه و ژيياتيا ئىكئ يا مللهئى كورد بوو، و گهلهك جاران نهف يهكهين كومهلايهئى بو نيمچه قهوارهين سياسى هاتيه قهگوهازتن دهئى كورين وئ ب ناسناقئ خوه يئ عهشيرهئى چوويه دناق روودانهكا سياسيدا.

ڦهكولهرين كورد و روژه لاتناس و گهروكښ بياني گرنگيهكا باش ب عهشيرهين كوردان و ژيانا كومهلايهتيا كوردان داينه لى پتريا گرنگيا وان لسر سدهيى نورزدى بوو و ئهو كمرستهيى زانستى ئهوى گرنگيى ددهته ژيانا كومهلايهتيا كوردان ل دهستپيكا دهستهلاتا عوسمانى ل كوردستانى گهلهك كيমে و ئهگهريى ڦى چهندى بو نهبوونا ژيديرين رهسهن ل سهر ديروكا كوردان ڦهگهريت، و ئهو ژيديرين هندهك لايهنين ديروكا كوردان بهس كرښ ژى ههمى گرانيا خوه داينه سهر لايهنيى سياسي ولايهنيى جفاكي پشتگو ههافيتينه، و ئهو پيزانينين كيڤم ئهويى بهردهست ژى ب شيوميهيى تهقهزايى د چوارچووڦى پيزانينين سياسيدا هاتينه.

ئهف پشكه ژ ڦى ڦهكولينى ههلهدهت هندهك سيناهيان بهردهته سهر عوشيرهتتين زاخو و رولى وان د ژيانا سياسيا دهڦهريى د سهردهمهكى ههستياردا ئهوزى سدهيى 16 يه، و ب شيوميهيى سهرهكى پشت ب بهلگنامه و توومارين دهولهتا عوسمانى و ژيديرين رهسهن دهستيت.

عهشيرهتتين زاخول سدهيى شازدى:

پيزانين ل سهر ژيانا جفاكي ل دهڦهرا زاخو و سهرانسهرى ميرگهها بههدينان ئيچار دكيمن، لى بهلگههين عوسمانى هندهك تيروژك بهرداينه سهر ڦى بابتهى، و دهندهك ژ وان بهلگههاندانا ناڦى هندهك عهشيرهتان دهرباس دببت، و ل دويڦ پيزانينين وان بهلگههيان زاخول سدهيى 16 ئهف عهشيرهته ب خوهڦه دگرتن:

1- سندی: عهشيرهتا سنديان د راستيدا (قهيليهكه) كو بو چهندين عهشيرهت و تيرههيا دابهش دببت¹⁴⁴، و ئهو عهشيرهتهكا كهڦته كو ناڦى وى د چهندين ژيديرين ئيسلامى دا هاتيه¹⁴⁵. بو نمونه ئيبين ففضل الله ئهلعومهرى (700-749مش / 1300-1348ز) بهحسنى سنديان وهك ئيك ژ مهنترين عهشيرهتتين كوردستانى كره¹⁴⁶، و ڦى عهشيرهتتى شيا بوو ميرگهههكى ل دهڦهريى باكور و باكورى روژهلاتى باژيرى زاخو دابهمزرينيت كو گوندى شهرانش پاينهختا وى بوو، و ل سالا 817مش / 1414ز ناڦى ميرى سنديان "مير تهموكول ميرى شهرانشى" د ئيك ژ ژيديرين ئيسلامى دا هاتيه¹⁴⁷. و ئهف ميرگههه ههتا سهردهمى عوسمانى بهردهوام بوو و ل سالا 1515 مهلا ئيدريسى بهدليسى دنامهيهكا خوهدا بو سولتان سهليمى ئيكى ناڦى ميرگهها سنديان دناڦ وان ميرگههاندانا ئينايه ئهويى ملكهچيا خوه بو دهولهتا عوسمانى راگههاندن¹⁴⁸. لى دناڦ ژيديرين بهردهستى مهدا بتتنى ناڦى ئيك ميرى سنديان ديار

¹⁴⁴ بنيره: مارك سايكس، القبائل الكوردية في الدولة العثمانية، ترجمة: هوراز سوار، منشورات مجلة متين، (دهوك: 2002)، ص44.

¹⁴⁵ زرار صديق توفيق، القبائل والزعامات القبلية الكردية في العصر الوسيط، ط2، التفسير، (اربيل: 2016)، ص 138.

¹⁴⁶ بنيره: مسالك الابصار في ممالك الامصار، تحقيق: ئهمهد عبدالقادر الشاذلي و آخرون، المجمع الثقافي، (ابوظبي: دت)، ج3، ص 134.

¹⁴⁷ توفيق، المصدر السابق، ص 139.

¹⁴⁸ بنيره دهڦى نامهيا وى:

بووبه نهوژى مير حهسهنى سندی يه نهوى ناڤى وى د بهلگهيهکيدا هاتيه کو بو سالا 1552 قهدهگيريت¹⁴⁹، پاشى جارمکا دى ناڤى وى وک "ميرى بهرى يى سندیان" د بهلگهيهکا دى دا هاتيه کو بو سالا 1565 قهدهگيريت¹⁵⁰. وههچهنده ناڤى (ميرگهها سندیان) د هيچ توومارمکا عوسمانيدا نههاتيه¹⁵¹ لى رولى عهشيرهتا سندیان د سهردهمى عوسمانيدا زيدهبوو نهخاسمه پشتى کو دمولتا عوسمانى سهنجهقهکا نوو ب ناڤى (سندی سلیمانى) دامهزراندی کو سهنتهري وى باژيري زاخو بوو¹⁵². و ل نيڤا دووى ژ سدهيى 17 نهوليا چهلبي بهحسى سندیان وک (عهشيرهت سهنجهق¹⁵³) هکا سهر ب سهنجهقا زاخو قه کريه، و ل دويڤ زارى کاتب چهلبي نهوى ل نيڤا دووى ژ سدهيى 17 پهر¹⁵⁴ تووکا خوه نقيسى ل سهردهمى وى زاخو ب ناڤى (ويلايهتا سندیان) دهاته نياسين¹⁵⁵، و نهقه رول و کاريگهرياي قى عهشيري د دهقرا زاخو دا ديار دکمت.

2- **سليڤانى:** دناڤ ژيدهرين عوسمانيدا ب شيوهيى (سليمانى) هاتيه، نهف عهشيرهته ب شيوهيهكى سهرهكى ل دهقهرين باشورى قهزا زاخو ناکنجى نه، سليڤانى ل دهستنيکا سهردهمى عوسمانى سهنتهري (سهر دارنشينهکا) کوردی بوو¹⁵⁶، و ناڤى وى دگهل سندیان- وک دوو عهشيرهتين سهرهکيى دهقرا زاخو هاتينه بهحسکر¹⁵⁷، و — ههر وک مه گوتى- ل سدهيى 16 دگهل عهشيرهتا سندیان سهنجهقهک پيکنيان کو ب ناڤى سهنجهقا (سندی سلیمانى) دهاته نياسين¹⁵⁸،

Vural Genc, İdris-i Bidlîsi'nin II. Bayezid ve I. Selim'e Mektupları, Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies, XLVII (2016), s.187-188.

¹⁴⁹ أمر الى امير العمادية سولتان حسين بهگ في 959هـ/ 1552م. دفتر مهمة رقم: 888، حکم رقم 367.
¹⁵⁰ أمر الى مأمور حكومي يدعى عز الدين بهگ في 4 صفر 964هـ/ 7 كانون الأول 1556م. دفتر مهمة رقم: 2، حکم رقم: 1574.
¹⁵¹ بو نمونه بنیره لیستهيىن دقان توومار و دهقهراندا هاتين:

Kamil Kepeci- Ruus Defteri (KK.d), Defter no. 262 ve 1451;
 Mehmet Ali Unal, XVI ve XVII Yüzyıllarında Diyarbakır Eyaletine Tabi Sancakların İdari Statuları, X.Türk Tarih Kongresi, Ankara: 1986, Cilt:V, s.2212-2213; Orhan Kilic, Kurdistan Tabirinin Osmanlı Uygulamasındaki Muhtavasî Uzerine bazı Yespitler(16-18 YY), Tarihte Türkler ve Kurtler Sempozyumu, Ankara: 2014, s.182;

دفتر مهمة رقم 12321، حکم رقم 192، ص 154-155.
 خليل ساحلي او غلو، من تاريخ الأقطار العربية في العهد العثماني، مركز الابحاث للتاريخ و الثقافة والفنون، (استانبول: 2000)، ص 506-509.
¹⁵² أمر إلى والي ديار بكر في 3 شوال 981هـ/ 25 كانون الأول 1574م، دفتر مهمة رقم: 23، حکم رقم: 627، ص 290.
¹⁵³ عهشيرت سنجقي: نهقه نهو سهنجهقين بچووک کو بريڤهبرنا وان بو سهروک عهشيرهتين کوردان هاتيبونه ناراستهکرن، و نهف جوره ب سهنجهقا عهشيرهتي دهاته نياسين. و نهف سهنجهقه ل وان جهان دهاتنه دروستکرن کو پيڤي ب سهروک عهشيرهتان بو پاراستنا نارامى و سهقامگيريى ههبوو، سهروکى نهقى يهکها کارگيريى ب (مير عهشيرهت) دهاته نياسين و دشهيراندا ل ژير نالايى سهنجهق بهگى سهر ب وى قه پشکدارى دکر، لى نهوى دهستهلاتا (يورتلق و نوجاقلق) د سنورى عهشيرهتا خودا ههبوو، و ل دهمى مرنا وى حوکمى سهنجهقى بو کورى وى يان نيک ژ مروقين وى دچوو. بنيره: خليل على مراد، المفهوم الادارى و الجغرافى لمصطلح کوردستان في مصادر العهد العثماني، گوڤارا ژين، ژماره: 5، سالى: 5، (سليمانى: 2013)، ص 35.

¹⁵⁴ Evliya çelebi, A.G.E, Cilt: 4, S.304.

¹⁵⁵ کاتب جليي، جهان نما (مع ملاحق ابراهيم متفرقة)، مطبعة الأميرية، (القسطنطينية: 1145)، ص 367.
¹⁵⁶ سهبارت ميرگهها سليمانى (سليڤانى) بنيره: توفيق، المصدر السابق، ص 136-137.
¹⁵⁷ أمر إلى والي ديار بكر في 22 شعبان 967هـ/ 17 أيار 1560م. دفتر مهمة رقم: 3، حکم رقم 1142، ص 507.
¹⁵⁸ أمر إلى والي ديار بكر في 3 شوال 981هـ/ 25 كانون الأول 1571. دفتر مهمة رقم: 23، حکم رقم: 627، ص 290.

¹⁶⁴ Evliya çelebî sıyahatnamesi, IV kitap, s.315.

یان هر هیزهکا دی یا دهرهکی بیه، و ژلایی خوهه نهقان هوزان هیزا دهستوشینا میرگههی پیکهینا(165). لئ ل دووماهیا حوکمی سولتان حسینى ههلویستى عهشیرهتان ل ههمبهر میرگههی كهفته د گهورینهکا مهزن دا و دبیت نهگهرئ سهرهکیئ قئ چهندئ ئو ههفرکییا نافخویی بیت ئو دناقبره کورین وی دا نهخاسمه قوباد بهگ و بهر هام بهگیدا روودای، تشتی کو زیان گههاندیه روومته و ههمیهتا میرگههی دناق عهشیرهتین بههدینان دا و بوویه نهگهر کو فهرمانبهریا قان عهشیرهتان دناقبره لایهنن ههفرکا دابهش دبیت، و نهقه روودانهکا مهترسیدار بوو چونكه بوو نهگهرئ وئ ههقهیمانی عهشیرهتی ئو کو سهقامگیریا میرگههی بو چهندین سهدهیان پاراستی(166)، و لهورا ئیکهمین یاخیوونا عهشیرهتان دناق سندی و سلیقانیاندا ل دهقرا زاخو پهیدا بوو و نهقه عهشیرهته گرنگترین لایهنن ههقهیمانی عهشیرهتیا میرگهها بههدینان بوون(167).

و پهیهوندیا دناقبره عهشیرهت و میرین زاخو دا بو شهر و دوژمنکاریا بهردهوام هاته گهورین تا رادهیهکی کو قهکولری نهچار دکمت کو نهقان روودانان وهك (ههلویستهکی سیاسی) نهکو (یاخیوونهکا عهشیرهتی) ل قهلهم بدهت، چونكه نهقی ههلویستی ههمی عهشیرهت بخوهه گرتن و ل سهرانسهر نیقا دووئ ژ سهدهیئ 16 بهردهوام بوو.

دکارین کو ئاماژهی ب هندهك نهگهرین دی ل پشت یاخیوونن عهشیرهتین زاخو ل دژی میرئ بههدینان بدهین نهوژئ: میرین بههدینان ب ریکا هیژی دهقرا زاخو و عهشیرهتین وئ ئیخستبونه ژیر دهستههلاتا خو، ب رامانهکا دی نهقه عهشیرهته ب شیومهکی ناشتیانه یان ب حهزا خوه نههاتبونه ژیر رکیفا میرگهها بههدینان لهورا ئو ل دهلیقههکا گونجای دگهریان داکو ل دژی دهستههلاتا نوو رابین، لهورا دبیین کو قان عهشیرهتان پشتی مرنا سولتان حسینى یان ل دهمی ئامادههههونا وی ل میرگههی یان پشکداریا وی دههویئ عوسمانیدا یاخیوونن خوه رادگههاندن، و نهقه چهنده دئ د بهرپهرین بهین دا ب ناشکهرایی دیار بن.

ههرههسا پیدیه ئاماژئ ب دوو هوکارین دی بدهین کو بوونه پالدر بو یاخیوونن عهشیرهتین زاخو نهوژئ: ههههونا میرگهها سندیان -دوژمن بههدینان- ئو ههشتا حوکم ل دهقرا باکور و باکورئ روژههلاتئ زاخو دکر، و هوکاری دوو میرگهها بوتان بوو ئو میرین وئ هر ژ دهستیکا سهدهیئ 16 ههلویستهکی دوژمنکارانه ژ میرگهها بههدینان وهرگرتی، و پهیههندیین سار دناقبره ههردوو میرگههان سارتر بوون دهمی سولتان سینی ل 1533 حوکمی بههدینان وهرگرتی و نهقه میره ل دهف عوسمانیان وهك "پیشکیشئ میرین کوردان" دهاته ل قهلهمدان، و نهقه بوو نهگهر کو میرئ بوتان بهدر بهگ ژ بهر چاچینهرابوونئ کهر ب و نهقیانی ژ ههگریت168.

كهفتترین ئاماژه بو هههونا ئالوزیئ دناقبره میرین بههدینان ل زاخو بو سالا 1560 قهدهگهریت، د بهلگهیهکیدا کو بو 23 شهعبانا 967مش/18 گولانا 1560 قهدهگهریت سهروکین عهشیرهتین سندی و سلیقانی نامیهك بو سولتانی عوسمانی بلند کرینه و تیدا گلهیی ژ رهفتارین میرین زاخو خان نهحمه کورئ سولتان حهسهنی دکن، د نامیهیدا چ ئاماژه ب نافهروکا گلهیی نههاتیه کرن لئ سولتانی بو والی دیاربهکری دیار کر کو ئو دئ دهقی گلهینامهیی بو وی هنیریت داکو ئو دویقچوونا بابتهی بکمت و راپورتهکی سهبارمهت خان نهحمهدی بو ئیستانبولی بهنیریت¹⁶⁹.

(165) عماد عبد السلام رؤوف، السولتان حسین الولي امير بهدينان، (اربيل: 2009)، ص ص 81 – 82.

(166) عماد عبد السلام رؤوف، دراسات وثائقية في تاريخ الكرد الحديث وحضارتهم، (اربيل، 2008)، ص 151.

(167) المصدر نفسه، ص 152.

¹⁶⁸ ل دور قئ بابتهی بنیره: البدليسي، المصدر السابق، ص 282، 246-283.

¹⁶⁹ أمر إلى والي دیاربکر في في 23 شعبان 967هـ/ 18 أيار 1560م. دفتر مهمة رقم 3، حکم رقم 1142.

ل سال 1568 دهمی میر قوباد بهگ دگهل بابی خوه سولتان حسینی پشکداری د ههوا جهزائیر دا کری زاخویی یاخیوونهکا عهشیرهتان ب خوهقه دیت، و قوباد بهگ دهمی چوویه جهزائیری بریفهبرنا کاروبارین زاخو رادهستی مامی خوه خان ئهممهدی کربوو، ژ لایئ خوهقه عهشیرهتان نهبوونا قوباد بهگی ب دهلیقه دیتن و ل دژی خان ئهممهدی سهرهلان. د نامهیهکیدا ل بهروارا 27 رهبعولئوهول 976مش/ 18 چریبا نیکی 1568ز بو سولتان حسین بهگی ل جهزائیر سولتانی عوسمانی دیار کر و: "والیئ بهغداد نامهیهک هنارتیه کو سهنجهقا سندی سلیمانی یا دبن حوکمی کورئ ته قوبادی بهگ (دام عزه) د رهوشا فهساد و نازاومهیکا بهردهوام دایه، و عوشیرهتین وئ دهستدریژی ل سهر میرین سهنجهقان دکهن، و دهمی تو و کورئ ته ل جهزائیری عهشیرهتان نیک ژ سوباشیین کورئ ته ب ناقئ (شیخی) کوشتن، و من فهرماندایه کو بکوژ بهینه گرتن و ژدهرحق سهرکردهیین یاخیوونئ دهرکهفن داکو ببنه وانه بو بین دی...¹⁷⁰

یاخیوونئ عهشیرهتین سندی و سلئقانی بتنی بخوهقه نهگرتن، بهلکو عهشیرهتان (زوبهیران) ژی لی زیده بو، د نامهیهکا دیدا ژ سولتانی بو والیئ شههرهزوری ل 18 رهبعولئاخهرا 976مش/ 19 چریبا دووئ 1568 هاتیه کو "عهشیرهتا زوبهیران یا بسهر سهنجهقا سندی سلیمانی فیر بووینه کو زیدهگافیئ ل سهر میران نهخاسمه سینان بهگ و خان ئهممهد بهگی بکهن، و ژبو دانانا رادهیهکی بو زیدهگافیئ وان و ژبو پاراستنا دهفرئ مه فهرمان ل سولتان حسینی کربوو کو کهلههکی ل (شهرانشی) ئاقا بکمت، وئف کهلهیه تیرا ئاکنجیبوونا 70 کهسان بکمت، و میرئ ناقبوری کهلهه ئاقا کرن وژبلی 100 هزار ئاقچهیین مه بو وی هنارتین وی 200 هزار ئاقچهیین دی ل سهر کیستی خوه ل ئافاکرنا وئ مهزاختن، ئف کهلایه دکهفته جههکی گونجای و زور ناسییه". سولتانی د بهردهوامیا ئاخفتنا خودا گوت: "عهشیرهتا زوبهیران سووارین چاک و سهکفانیین دهستههلن، و چونکه ئف کهلایه دکهفته دسنورئ سهنجهقا کورئ سولتان حسینی دی ئهز پرسیار دکم: ئهرئ پاراستنا فی کهلایئ بهیلینه ب ستویی کورئ وی فه یان کهسهکی دی دهستنیشان بکهن؟". و سولتانی ددوماهیا نامهیا خودا فهرماندا کو هندک زهلام ژ کهلایین شههرهزوری ل کهلا شهرانشی بهینه ئاکنجی کرن و (دزدار = میرئ کهلی) و (توپچییهک) ل ویرئ بهینه دامهزاندن¹⁷¹.

پیژانینن ئهفی بهگیئ زور گرنگن، چونکه ب ئاشکهراپی دیبژیت کو گوندئ شهرانشی – پایتهختی میرگهها سندیان- دکهفته دسنورئ سهنجهقا کورئ سولتان حسینی دا، و بی گومان مهبهستا وی قوباد بهگه، لی ئهم نهشیین ب پشتراستی دیار بکهن کو ئهرئ میرگهها سندیان دفی ماوهیدا ژناقچووبوو یان پایتهختی خوه بو جههکی دی فهگوهاستبوو. ههروهسا دشیین بیژین کو داگیرکرنا پایتهختی سندیان نیک ژ ئهگهرین سهرمهکین بهرپابوونا یاخیوونین عهشیرهتی بوو.

ههرچهوا بیت، دهستههلاتدارین بههدینی ل زاخو نهشیان یاخیوونا عهشیرهتان بداوی بینن، لهورا سولتانی دنامیهکا دیدا تهکمز کر کو پیدقیه سهرکردهیین یاخیوویان نهخاسمه بکوژین سوباشیی قوباد بهگی بهینه گرتن، و سولتانی دنامیها خودا ناقئ هندک ژ سهرکردهیین یاخیوویان دیارکرن کو یان دقیت ئهو بخوه بهینه دهف قازی یان ب زوری بهینه گرتن، دفی نامهیهیدا بو سولتان حسینی سولتانی گوت: "ب راستی ژمارا پشتیریان ل سهنجهقا سندی سلیمانی زیده بووینه نهخاسمه مووسا و برایئ وی یووسف و محهمد کورئ شوکری، ئهقام سوباشیی قوباد بهگی ب ناقئ (شیخی) کوشتینه، و ئف کهسه رهد دکهن

¹⁷⁰ أمر إلى أمير العمادیه سولتان حسین بهگ في 27 ربيع الآخر 976هـ/ 18 تشرين الأول 1568م. دفتر مهمة رقم 7، حکم رقم 2297.

¹⁷¹ أمر إلى والي شهرزور في 28 ربيع الآخر 976هـ/ 19 تشرين الاول 1568م. دفتر مهمة رقم 7، حکم رقم 2300.

کو بهینه دھف قازی لەورا پێدقیە ب خورتی بهینه دھف قازی و دئی (توپراق قازیلەر = قازین ئەردی) فەکولیتی ل سەر رهوشا وان کەن، و ئەگەر ئەف تاوانە ل سەر وان هاتە سەلماندن هینگێ ل دویف شەریعەتی شەریف هێنە سزادان" 172.

بەری دهمەکی کورت ژ مرنا سولتان حسینی ل 1573 عەشیرەتا سلێقانی دەست ب یاخیوونەکا دی کر، د بەلگەیهکیدا ل بەروارا 3 رەبیعوئاخەر 980هـ/ 12 تەباخ 1572ز هاتیه کوم پر مەحمود کورئ حەسەنی نامیهک هەنارتیه تێدا گوتیه کول سەنجەقا وی دێرما کەفێ هەیه کول هەندەک راهب و هەزار تێدا دژین، و ئەف دیره بوویه قووناغەک بو رێفینگان، لی هەندەک ژ ئەندامین عەشیرەتا سلێقانی ئەوژێ: تەوہککول، ئەحمەد و تاج الدین "سەرکردایەتیا کومەکا پشترەئ و خەراکاران کرینە و هێرش برینە سەر وی دێرئ و چەند راهبەک بریندار کرینە و ئامانین زیر و زیقی و نزیکي 2000 ژ تەشتین دی تالان کرینە". لەورا فەرمان بو سولتان حسینی دەرکەفت کول خەساریی دقێ بابەتیدا نەکەت و ب زووترین دهم دگەل قازی دەست ب دویقچوونئ بکەت و ل دویف شەریعەتی رەفتاری دگەل تاوانباران بکەت 173.

بەلگەیی ناڤی وی سەنجەقا تاوان تێدا هاتیه ئەنجامدان دیار نەکریه لی ژ بەلگەیی دەیتە زانین کول ئەوان تاوانکاران شیاپنە بەرەف باژیرکئ (سلوپی) برەف و ل وێرئ دگەل سەرکۆئ عەشیرەتا زوبەیران ریکەفتینە و هێرش سەر چەند گوندین موسلمانان ل سەنجەقا سندی سلێمانی (زاخو) کرینە. د نامیهکیدا ل 16 رەبیعوئاخەر 980هـ/ 25 تەباخ 1572ز سولتانی بو والیی یدارەکرئ نڤیسی کول: "قوباد بەگئ کورئ سولتان حسینی ب رەنگەکی جوان سەنجەقا خوە برێقە دبەت و شیاپە ئارامیی تێدا بەرەقەرار بکەت، لی سەرکۆئ عەشیرەتا زوبەیران ب ناڤی (مەحمەد) دەست ب خەراکاری کریه و هێرش بریه سەر گوندئ (بێدارئ) و گەلەک مال و پرتال تالان کرینە. و پاشی ئەف تاوانبارە چوویه دناڤ عەشیرەتا (سلوپیان) ئەوا سەر ب میرگەها (گورگیل) قە دبن حوکمی میر ئەحمەد بەگ (دام عزه) قە، و ل وێرئ دگەل هەندەک ژ ئەندامین عەشیرەتا سلێقانی ب ناڤین تەوہککول و سلێمانی ریکەفتینە و هەندەک موسلمان کوشتینە و مالین وان تالان کرینە"، و سولتانی فەرمان ل والیی دیارەکرئ کر کول کار بو گرتنا وان کەسان بکەت "ل هەر سەنجەقەکا ئەو تێدا بن" و وان رادەستی قوباد بەگی بکەت دا سزایی کارین خوە وەرگرن 174.

پشتی قی روودانی و دگەل تیکچوونا رهوشا تەندروستیای، سولتان حسینی دەست ب دابەشکرنا دەقەزین میرگەهێ ل سەر کور و کەسوکارین خوە کر، و میرئ دەقەرا (باشیک و بەحزان) بەهەرام بەگ کورئ سولتان حسینی وەک میر ل سەر زاخو هاتە دانان 175. و ئیکسەر پستی گەهشتنا دەنگوباسی مرنا سولتان حسینی دەقەرا زاخو یاخیوونەکا عەشیرەتی ب خوە قە دیت کول پتریا عەشیرەتین دەقەرئ تێدا پشکدار بوون، ل 3 شەووالا 981هـ/ 25 کانوونا دووئ 1574 قازیی سەنجەقا سندی سلێمانی (مەولانا مەحمەد) بو سولتانی عوسمانی نڤیسی کول پستی گەهشتنا دەنگوباسی مرنا سولتان حسینی کورئ وی قوباد بەگ بەرەف ئامیدی چوو دا د رێورەسمین قەشارتتا بابئ خوە دا پشکدار ببیت، لی عەشیرەتا زوبەیران و "دەستەکا گولیان" - کول کارئ وان یئ بەردەوام بوویه رێگری و شەلاندنا رێفینگان و بووینە ئەگەرئ کوشتنا چەندین کەسان- دگەل عەشیرەتا پنهانشین [پنهانش] ریکەفتن و شیان کە لا شەرانشی داگیر بکەن،

172. أمر إلى أمير العماديه سولتان حسين بهگ في 11 جمادي الآخر 976هـ/ 30 تشرين الثاني 1568م. دفتر مهمة رقم 7، حكم رقم 2329.

173. أمر إلى والي دياربكر في 3 ربيع الآخر 980هـ/ 12 آب 1572م. دفتر مهمة رقم 19، حكم رقم 410.

174. أمر إلى والي دياربكر في 16 ربيع الآخر 980هـ/ 25 آب 1572م. دفتر مهمة رقم 19، حكم رقم 439.

175. دهمی بهەرام بەگی حوکم ل دەقەرا باشیک و بەحزانئ دکر تووشی یاخیوونەکا عەشیرەتی ل سەردەستی شیخ عزمەدین و کورئ وی بەرەکاتی ژ ئاکنجین "گوندئ باحزانئ" ببوو. بئیره: أمر إلى والي بغداد في 16 ربيع الآخر 980هـ/ 25 آب 1572. دفتر مهمة رقم 19، حكم رقم 438.

ئەمۇ كەلەيلا ب فەرمانا سولتانی و ب بهایی 4 هزار پارهیین زیری هاتیه ئافكارن، و دگهل ئوردی راست کرن! و قازیی ژینگوت یناڤی هندەك ژ سەر كردهیین قی یاخیوونی ئینان ئەوژی هەرنێك ژ (ئەبوبەكر و كورئ وی محەمەد و عەبدی، عومەر، محمد، حاجی عبدالله و كورین وی، ئەحمەد، قاسم و عمر) و ژ عەشیرەتا پنیانش: (محەمەد، محوود، دل و بهائەددین)، و ژ عەشیرەتا گولیان: (محەمەد، موسا و محەمەد كورئ ئەبوبەكر). و دبەرسقا سولتانی فەرمان بو والیین شەهرەزور، دیاربەكر و بەغداد و میرین بوتان بدر بەگ و میرئ بەهیدینان قوباد بەگ ھنارتن داکو ھەمامەنگیی بکەن داکو وان "پشتەرییان" دەستەسەر بکەن و وان بگەھیننە سزایی وان یین ھەژی...¹⁷⁶ ھەروەسا سولتانی نامەیکە دی بوم یر زەینەل بەگئ ھەکاری ھنارت و تیدا دووپاتی ل سەر امەیا بەری نوکە کر و تەکەزی ل سەر سەپاندنا سزایی ل سەر عەشیرەتین زوبەیران و گولیان کر ئەوئ فئی زیدەگافیا ل سەر میران بووین...¹⁷⁷.

ل تیرمەھا 1574 عەشیرەتین سندی و سلێقانی ژ یایخیوون راگەھاند، و دنامەیکەھا د یدا ژ قازیی سەنجەقا سندی سلێمانی مەولا محەمەد ل 30 رەبیعوئەوئەل 982مش/ 19 تیرمەھا 1574 بو سولتانی عوسمانی ھندەك پیزانینن دی ل سەر یاخیوونا عەشیرەتین سندی و سلێقانی هاتینە، قازی دیار کر کو پستی مرنا سولتان حسینی قلن ھەردوو عەشیرەتھان "سەرھادا"، و ب 3000 زەلامین چەکار قە بسەر کەلا شەرانن دا گرتن و ویران کرن، ھەروەسا ھێرش سەر گوندی بیداری کرن و پستی باش تالانکرین سوتن، و قازی دیارکر کو پالدرئ قان ئالوزیان میرئ بوتان بەدر بەگە. ھەروەسا قازی دیارکر کو دقان روودانان دا 7-8 ژ زەلامین قوباد بەگی و 15 کەس ژ عەشیرەتان هاتینە کوشتن. ھەروەسا بەحسئ رووب رووبوونا راستەوخو دناقبەرا ھیزین عەشیرەتان و لەشکەرئ میرئ بەهیدینان قوباد بەگی کر و گوت کو ئەو شیوازین لەشکەری بکار دئینن "و ب ریزین ئێک ل دووف ئێک بەرھف شەری دەین". و دبەرسقا سولتانی فەرمان ل والیی دیاربەکرئ کر کو د تانا میرئ بەهیدینان قوباد بەگی و میرئ سەنجەقا سندی سلێمانی بچیت و ئەقئ ئالوزیئ بدوووماھی بینیت و کەلا شەراننئ سەرژنو و ئاڤا بکەت¹⁷⁸. دنامەیا قازی زاخودا دبیین کو وی یاخیوونا عەشیرەتان ب مرنا میر سولتان حسینی قە گرێدایە، لی جیاوازی قی نامەیی دگهل یا بەری وئ ئەوہ کو قی جاری وی گوت کو کەلا شەرانن ژ لایی عەشیرەتین سندی و سلێقانی قە هاتینە سوتن، ھەروەسا دقئ نامەیدا بو ئیکەم جار ئاماژە ب میرئ بوتان بەدر بەگی وەك پالدرئ یاخیوونین زاخو هاتە کرن.

ژ لایەکی دی قە ل 10 جەمادیائ ئیکئ 982مش/ 27 تەباخا 1574 سولتانی عوسمانی نامەیکە راستەوخو بومیرئ بوتان بەدر بەگی ھنارت تیدا دیار کر کو وی "سەنجەقا زاخو" بو بەھرام بەگی ئاراستە کریە، ھەروەسا سولتانی بەحسئ ویران کرنا کەلا شەراننئ و دورپێچدانا کەلا "گرك" ل سەر دەستئ "عەشیرەتا سندی سلێمانی" کر و فەرمان لی کر کو دەستان ژ پشتهقانی سەروک عەشیرەتان ل دژی بەھرام بەگی بەردەت و ھاریکاری وی د قەمراندنا یاخیوونیدا بکەت¹⁷⁹.

ژ لایی خوەقە میرئ بەهیدینان قوباد بەگی د نامەیین خوەدا بو سولتانی پتر روناھی بەردانە سەر بزاقین یاخیوونئ ل زاخو، د نامەیکە بو والیی بەغداد ل 10 جەمادیائ دووئ 982مش/ 26 ئیلوونا 1574 سولتانی دیار کر کو قوباد بەگی نامەیکە بو وی ھنارتیە و تیدا گوتیە کو ھەردوو عەشیرەتین

¹⁷⁶ أمر إلى والي دیاربکر في 3 شوال 981هـ/ 25 كانون الثاني 1574م. دفتر مهمة رقم 23، حکم رقم 627.

¹⁷⁷ أمر إلى أمير ھکاری زینل بەگ في 3 شوال 981هـ/ 25 كانون الثاني 1574م. دفتر مهمة رقم 23، حکم رقم 628..

¹⁷⁸ أمر إلى والي دیاربکر في ربيع الاول 982هـ/ 19 تموز 1574م. دفتر مهمة رقم 26، حکم رقم 197.

¹⁷⁹ أمر إلى أمير جزیرە بدر بەگ في 10 جمادي الاول 982هـ/ 27 آب 1574م. دفتر مهمة رقم 26، حکم رقم 651.

ناڤهاتی نه هیلاینه کو برایی وی به هرام بهگ بچیته دناڤ سهنجقا خودا. و قوباد بهگی ته کمز کر کو ههمی نهف "فیتنه یین" ل زاخو روودنه بناسین میرئ بوتان بهدر بهگی مه¹⁸⁰.

ههروهسا قوباد بهگی بهحسئ هندهک پیزانین دی ل سهر یاخیوونا عهشیرهتان کر و گوت کو عهشیرهتان که لا شهرانشئ داگیر کرن و گوندئ بیدارئ سوتن، ههروهسا وان که لا (گرک) ژئ دوور پیچدا و میرئ که لا ب ناڤئ (حوسام حهسن) دگهل 40 زه لاما بو ماوهیئ 3 ههیفان مانه دناڤ دور پیچدا، ژ لایئ خوهقه برایی وی به هرام بهگ شیا به بچیته دناڤ باژیریدا و ههولدايه و ئاسایش و سهقامگیریا وی بپاریزیت و هاتنا و دهرکهفتنا خه لکئ بو زاخو قهدهغه کریه و زیرهقان ل سهر رییان به لاف کریه¹⁸¹. و دنامهیهکا دیدا بو سولتانی ل 14 محهرهما 983م/ش 24 نیسانا 1575 قوباد بهگی سولتان ناگه دار کر هئشتا عهشیرهتین سندی و سلئقانی لسهر یاخیوونا خوه بهردهوامن، و دیار کر کو سهر کردهی یاخیوویان که سهکه ب ناڤئ (شیخ ئهمیر)، لهورا فرمان ژ سولتانی هات کو پیدقییه ناڤیری بهیته گرتن و زیندانی کرن¹⁸².

هئشتا شورهش و یاخیوونین عهشیرهتان بداوی نه هاتبون دهمئ میرگه ها به هدینان ب گشتی و باژیرئ زاخو ب تایبته تووشی سرگیزیهکا دی بووی ئه و ژئ ئه ههفرکی بوو ئه و دناڤهرا میرئ به هدینان قوباد بهگ و برایی وی میرئ زاخو به هرام بهگیدا روودای¹⁸³. و ئهفئ روودانی روومهتا میرگه هئ دچاقین عهشیرهتان دا شکاند، نه بتنی ئهفه بهلکو ههردو لایه نین ههفرکیئ نه چار بوون عهشیرهتین به هدینان د ههفرکییا خودا بکار بینن.

چ پیزانین سهبارمت ههلویتئ عهشیرهتین زاخو ژ ههفرکیا قوباد به هرام نین، لئ تشتئ مسوگر ئه وه کو ئهف عهشیرهته ل دژئ هه دووان بوون- ههروهک بهری نوکه ئاشکرا بووی-، و به ههنگاریا عهشیرهتین زاخو ل دژئ میرین به هدینان ل سهر دهمئ میر سهیید خان کورئ قوباد بهگی ل زاخو بهردهوام بوو. بو نمونه ل 28 ذیلقه عدهیا 984م/ش 5 سباتا 1577 حوكمی زاخو بومیرئ ناڤهری هاته ئاراسته کرن ب وی مهرجی کو بشیت باحئ ژ ههردو عهشیرهتین سندی و سلئقانی بستینیت. الیه بشرط جبایه الضرائب من عشیرتی سندی و سلئقانی "چونکه ئهف ههردو عهشیرهته چ جاران باحئ نادهنه دهولتئ"¹⁸⁴! و دهمئ سهییدخانی نهشیای باحئ ژ عهشیرهتین زاخو بستینیت قوباد بهگی حوكمی زاخو تهسلیمی که سهکئ دی ب ناڤئ (عهبولباقی)¹⁸⁵ کر، لئ حوكمی وی ل زاخو گهلهک نهفه کیشا چونکه

¹⁸⁰ نقلأ عن: رؤوف، دراسات وثائقية...، ص 201.

¹⁸¹ Demir, a.g.e, s.7.

¹⁸² نقلأ عن: رؤوف، دراسات وثائقية...، ص 202.

183 بوپتر بنیره: عماد عبدالسلام رؤوف، دراسات وثائقية في تاريخ الكورد الحديث وحضارتهم، التفسیر، (اربیل: 2011)، ص 202-206.

¹⁸⁴ أمر إلى والي دیاربکر في 28 ذالقعدة 984هـ/ 5 شباط 1577. دفتر مهمة رقم 29، حکم 424.

¹⁸⁵ که سهکئ نه نیاسه، وپتر ههز ربو وئ ئیکئ دجئ تکر ژ رهگهزئ عهرهیی بیت، ئهفئ که سی بو مامهیهکئ کورت ل دهمئ ههفرکییا قوباد بهگ و به هرام بهگی حوكم ل سهنجقا سندی سلئقانی (زاخو) کربوو، ناڤهروکا بهلگهیهکا عوسمانی ئه وژئ نامهیا سولتانییه بو والیی حهلهیی ل 22 شوال 984م/ش 11 کانونا ئیکئ 1577 پتر رونا هئ بهردهمه سهر فی بابتهی. د بهلگهیی دا ناڤئ فی که سی وهک "موتسه سهررف- کاربریکر" هاتیه و ئانکو ئهف که سه هاتبوو دانان داکو بو ماومیهکئ بهرومخت کاروبارین سهنجقا سندی سلئمانی بریقه بیته، و سولتانی ب توندی بابتهی دامه زانندا وی ره دکر! و گوت: "ئهف عهبولباقیه چ تشتهکئ ژ رهوشا کوردان نزانیت و مگر ماییتکرن د کاروبارین گوندهکئ دا کر چیدبیت ببیته ئهگهزئ سهرئیشیهکا مهزن"، و ل دووماهیا نامهیا خودا سولتانی گوت کو قوباد بهگی بهری نوکه ئهف سهنجقه بو کورئ خوه سهییدخانی ئاراسته کربوو لهورا پیدقییه جارمهکا دی بو وی بهیته ئاراسته کرن "و بابتهی گه ورینا وی د ومختئ نوکه دا نه مومکینه"! و سولتانی فرمان ل والیی حهلهیی کر بیژیته عهبولباقی کو ل سهر دلساخیا خوه بو دهولتئ بهردهوام بیت و ل پاشهروژئ دئ حوكمی دهقه رهکئ ل (وهلاتئ عهرهیان) رادهستی وی کهین. بنیره: أمر إلى والي الحلب في 22 شوال 984هـ/ 11 كانون الاول 1577م. دفتر مهمة رقم 29، حکم رقم 161.

سولتانی رهد کر کو حوکمی زاخو بو کهسهکی نهکورد بهیته ناراسته کرن و ژبهر کو "خهلکی سهنجهقا سندی سلیمانی کوردین سهرهشک و یاخی نه"، و "عبدولباقی چ شارهزایی دکاروبارین کوردان دا نینه" 186.

د ژیدهرین بهردهستدا چ پیزانینین دی سهارمت ههلویستی عهشیرهتان ژ دهستهلاتا بههدینی ل زاخو نینن، لی نهفه وی رامانی نادهت کو زاخو ژ نالوزین عهشیرهتان قالا بوو، ل 3 رمجبه 987مش/25 تهباخ 1579 برارایی میری گورگیلی ب ناقي (سهیید نهحمده بهگ) چهندین کهس ژ عهشیرهتین گورگیل و سلوی بهرهف دهفرا عهشیرهتین سندی و سلیمانی هاروتن و ل ویری دهست ب ریگری و تالانکرنا گوندان کرن، و دفرمانهکنیدا سولتانی داخواز ژ میرگههین کوردی یین ل نزدیکی زاخو کر نکو همماههنگی بکن بو گرتنا سهیید نهحمده بهگی و کریارین وی ب داوی بین 187.

ل سالا 1587 زاخویی مهزنترین رولی عهشیرهتان ب خوهفه دیت، چونکه ل فی سالی سهنجهقا زاخو ب شیوهیهکی فرمی بو ئیک ژ سرکردهین عهشیرهتا سندیان ب ناقي (یوسف بهگ) هاته ناراسته کرن، و یوسف بهگ کوری میر (حهسن بهگی) بوو کو ل سالا 1556 حوکم ل میرگهها سندیان دکر 188. یوسف بهگ کهسهکی زور دهملمهاند بوو و بهلگه بو فی نهوه کو وی گهلهک نهردین (خاصه) ل دهفرین "شهرانش، خابوو، دویان و گولیان" ههبوو، نهخاصه گوندین بیدار، سنات، پهره، بوسهلی، کهشانی، پرخ، بوسلی، کشان، شهرانشا سهری و خورای، بیجوه، باچووک، بیرسقی، قهرقوو، و گهلهک گوندین دی ل وان دهفران 189. و ل سالا 1586 میری زاخو سهیید خان کوری قوباد بهگی وهک میری بههدینان هاته دهستنیشانکر، ژبهر فی چندی زاخو ل دویف دهربرینا عوسمانیان "مهلول" بوو، نانکو ژ میری بهری هاته ستاندن و بو چ کهسین دی نههاتبوو ناراستهکرن، و یوسف بهگی نهف چنده ب دهرفت دیت و ل 26 رهبعولنهول 994مش/16 نادارا 1586ز داخوازک بو باب نهلعالی بلند کر کو ببیته میری زاخو. و ل 29 رهبعولناخر 994مش/7 نیسان 1587 فرمان دهرکهفت کو ههمی پهیهوندین سهدیخانی ب سهنجهقا زاخو بهینه برین و نهف سهنجهقه وهک "صدهقه و نیحسان" ل ههمبر 301900 ناقچهیین سالانه بو یوسف بهگی بهیته ناراسته کرن، ب مهرجی کو 200 هزار ناقچه ژ فی کوژمه ی بو میری کهفن سهدیخان ل ههمبر نهردین وی یین (خاصه) و یا ژبهر مای وهک خاصهیا سولتانی- بو گهنجیهیا دهملهتی ل دیاربهری بهیته هنارت 190.

چ پیزانین ل سهر فی میری و روودانین سهردهمی وی نینن، لی نهو د دهمهکی بهری سالا 1005مش/1596-1597ز هاتبوو لادان چونکه میژوونقیس شهرهفخانی بهدلیسی دفی سالییدا بهحسی وی کربوو و گوتبوو کو نهو هیشتا د ژانیدا مایه و سهرقهگیریا کاروبارین حکوومی د میرگهها بوتان دا دکمت 191.

186 الوثيقة نفسها.

187 أمر إلى أمير هكاري زينل بهگ في 3 رجب 987هـ/ 25 آب 1579م. دفتر مهمة رقم 31، حكم رقم 574.

188 دفی بهلگههیندا بهحسی نیقطةهکا ژ جورئ (زهعامت) هاتیه کرن کو "میری بهری یی سندیان" حهسن بهگی ل مووسلی ههبوو. بنیره: دفتر مهمة رقم 2، حكم رقم 1754 في 4 صفر 964هـ/ 7 كانون الاول 1556م.

189 BOA. DFE RZ d. No: 98, s. 216.

190 BOA. DFE RZ d. No: 98, s. 217.

191 البدليسي، المصدر السابق، ص258.

زاخو د پوهنډیښ به‌ه‌دینان- بوتاندا ل سده یی 16 دا

ولهك به‌ری نوكه هاتیه‌ گوتن، باژیری زاخو ل دورین سالا 1508 ز كهفته دین حوكمی میرگه‌ها به‌ه‌دیناندا و ئه‌ف باژیره به‌رقی روودانی ده‌ستی میرگه‌ها سندیان دا بوو¹⁹²، و بقی رهنگی میرگه‌ها بوتان بوو هه‌فسنوری به‌ه‌دینان ژ لایي باکوری روژئاڤا ڤه، و ژ به‌ر گرنگیا زاخو و ده‌ڤه‌را وی ئه‌ف باژیره بوو جهی هه‌فرکی و کیشمه‌کیشمی دناڤه‌را هه‌ردو میرگه‌ه‌اندا، هه‌روه‌سا کونترولکرنا زاخو نه‌ دووماهیا میرگه‌ها سندیان بوو به‌لکو ئه‌فی میرگه‌هی ل ده‌ڤه‌رین چیاپین باکور و باکوری زاخو دریژه ب حوكمی خو دا، و هه‌بوونا شهر و هه‌فرکی دناڤه‌را به‌ه‌دینان و سندیان دا کارتیکرنا خو ل سهر پوهنډیښ به‌ه‌دینان و بوتان هه‌بوو.

ل ده‌ستیڤکا سده‌ی سازده‌دا چ روودانین هه‌فرکی دناڤه‌را هه‌ردو میرگه‌ه‌اندا ل زاخو دروست نه‌بوون چونكه میرگه‌ها بوتان دفی ده‌میدا ژبن ده‌ستی میرین خوه‌دا نه‌مابوو، ئه‌وژی ده‌می ل سالا 1508 هنده‌ك ژ میرین کوردان و دناڤ واندا میری بوتان شاه‌ه‌ علی به‌گ کوری به‌در به‌گی سهره‌دانا شاه‌ نیسماعیلی صه‌ڤه‌وی کرین داکو ملکه‌چیا خو بو وی دیاربکه‌ن، لی شاه‌ی ڤه‌رماندا ئه‌و هه‌می به‌ین گرتن و به‌ند کرن و ل جهین وان هنده‌ك ژ سهرکرده‌یین ڤزلباشان دانان، و ل سهر ڤی بناخه‌ی كه‌سه‌ك ب ناڤی ئولاش به‌گ نیستاجلو ل جهی میری بوتان هاتبوو دانان¹⁹³.

و ل سالا 1515 میری به‌ه‌دینان سولتان حسین کوری سیف‌الدینی "نی‌ک‌گرتنه‌ك" دگل میری بوتان به‌در به‌گ کوری شاه‌ه‌ علی دروست کر و شیا "ب شهر و کوته‌کی" ده‌ڤه‌را دناڤه‌را جزیرا بوتان و باژیری مووسلدا رزگار بکه‌ن¹⁹⁴.

پشتی میر سولتان حسین کوری میر حه‌سه‌نی حوكمی میرگه‌ها به‌ه‌دینان وه‌رگرتی پوهنډیښ میرگه‌ها وی دگل بوتان چوو دناڤ قوناغه‌کا نوودا، چونكه میری بوتان به‌در به‌گی "که‌رب و نه‌ڤیانه‌کا مه‌زن" ژ بومیری به‌ه‌دینان هه‌بوو ژ به‌ر وی ریژ و سه‌نگا سولتان حسین ل ده‌ف سولتانی عوسمانی هه‌ی، و به‌در به‌گ ب ڤی چهن‌ی نه‌ راوه‌ستی به‌لکو هه‌لدا زه‌ینه‌ل به‌گی ئه‌وی کو ب ڤه‌رمانا سولتانی عوسمانی و ب پشتگی‌ریا میری به‌ه‌دینان بوویه میری هه‌کاری بکوژیت¹⁹⁵. و ژ به‌ر ئه‌ڤان ره‌ڤاران ل سالا 1555 وه‌زیر روسته‌م پاشای ڤه‌رمان د اکو به‌در به‌گ ژ کاری وی به‌ینه‌ لادان و برایی وی ناصر به‌گ ل جهی وی هاته‌ دانان، لی به‌در به‌گی شیا پشتی دوو سالا جار ه‌کا دی حوكمی خو ب‌ز ڤرینه‌ڤه‌¹⁹⁶.

د سهرده‌می حوكمی میر سولتان حسین دا (1533-1573) ژیدمرین به‌رده‌ست چ ئاماژمیان ب چ هه‌لو‌یستین دوژمنکارانه‌یین میرگه‌ها بوتان ل دژی به‌ه‌دینان ناده‌ن ئه‌وژی ژ به‌ر وی پشته‌ڤانیا مه‌زن ئه‌وا میری به‌ه‌دینی ژ سولتانی عوسمانی وه‌ردگرت، لی به‌لی نی‌ک‌سهر پشتی مرنا سولتان حسین زیدمه‌گافی و

¹⁹² المصدر نفسه، ص 261.

¹⁹³ المصدر السابق، ص 281. بو پتر پیزانینان ل دور سیاستا شاه‌ نیسماعیلی ل هه‌مبه‌ر میرگه‌ه‌ین کوردان بنیره: نزار ایوب گولی، إمارة هكاري في العهد العثماني، سبیریز، (ده‌وك: 2017)، ص 107-108.

¹⁹⁴ جزیه‌دار زاده، تواریخ آل عثمان، نسخه‌ مكتبة علي اميري رقم 206، ص 282.

¹⁹⁵ البديسي، المصدر السابق، ص 283.

¹⁹⁶ Nezmi Sevgen, dogu ve goney dogu anadoluda turk beylikleri, (Ankara: 1982), s.55.

دهستپومردانين بوتان ل دڙى بهدينان دهستپيكرن ئهوږى ب ريكا هاندانا هوزين دهقرا زاخو ژبو بزاځ و ياخيپوونى ل دڙى ميرين بهدينان ل زاخو.

ل سالا 981م/ 1574ز دوو هوزين زاخو ئهوږى (زبيران و گوليان) دهست ب ياخيپوونى كرن لهورا سولتاني عوسمانى ناميهك بو واليى دياربهكرى هنارت تيدا ديار كر كو وى فهران ل هندك ميرين كوردان كرينه كو پشتهفانيا ميرى بهدينان (قوباد بهگى) بكم دكو بزاځان وان هوزان ژناف بيهت و سولتاني نافى ميرى بوتان بهدر بهگى ژى دناف وان ميرا ندا ئينابو¹⁹⁷. و وهك ديار سولتاني نهذزاني كو بهدر بهگ ب خوه هاندر و پالدمرى سرهكيى ياخيپوونا هوزين زاخو بوو، و ئيكه مين ئماږه ژ بور ولى بهدر بهگى د ياخيپوونين زاخو دا بو ناميا قازين سهنجفا (سندى سليمانى) مهولانا محمهدى قهنگريت، و قازين نافبرى دناميا خوهدا هندك پيزانينين گرنك ل سر قهبارى ياخيپوونى و مئترسيا وى ديار كرن و گوت كو نزيكى 3000 كهسان ژ هوزين سندى و سليقانى پشكدارى د ياخيپوونيدا كرينه و وان شيپنه كهلا (شهرانش) داگير بكم و ويران بكم، ههروهسا وان گوندى (بيدار) ژى سوتانديه و نههياينه ميرى زاخو (بههرام بهگ كورى سولتان حسين بهگى) بهيته دناف زاخو دا. ههرومسا بهحسى روبرو بووونا راستهوخو دنافهرا هيزين عهشيرهتان و لهشكمرى ميرى بهدينان قوباد بهگى كر و گوت كو ئه شيوازين لهشكمرى بكار دنين "و ب ريزين ئيك ل دووف ئيك بهرف شهرى دهين". و دووماهيا ناميا خوهدا قازين زاخو ديار كر كوميرى بوتان بهدر بهگى ئهف پيلانه ل دڙى قوباد بهگى گيرايه¹⁹⁸.

ژلايى خوهقه قوباد بهگى ژى ناميهك بو سولتاني نفيسى تيدا بهحسى هندك پيزانينين دى ل سر ياخيپوونا عهشيرهتان كر و گوت كو عهشيرهتان كهلا شهرانشى داگير كرن و گوندى بيدارى سوتن، ههروهسا وان كهلا (گرگ) ژى دورپنچدا و ميرى كهلا ب نافى (حوسام حهسن) دگل 40 زهلامان بو ماوهيى 3 هيقان مانه دناف دورپنچدا، ژلايى خوهقه براى وى بههرام بهگ شيپنه بچينه دناف باژيريدا و همولدايه و ئاسايش و سهقامگيرييا وى بپاريزيت و هاتنا و دمركهفتنا خهلكى بو زاخو قهدهغه كرينه و زيرهقان ل سر رييان بهلاف كرينه¹⁹⁹.

ل سر قى بناخه ل 10 جهماديا ئيكى 982 م/ 27 تباخ 1574ز سولتاني ناميهك بوميرى بونات بهدر بهگى هنارت و تيدا بهحسى وان پيزانينان كر ئهوين ژلايى قوباد بهگ و قازى زاخو مهولانا محمهدى كههشتينى و گوت: "ته و ميرى رحمته سولتان حسيني گهلهك ب راستگويى و دلپاكى خزمهتا من كرينه، و دناف ميرين كورداندا و هوون ل دهف من خودانى سهررازى و ريزگرتنى بوون... قيجا نوكه ئهف فيتته و خهراكاريه ژبه چيه؟" و دووماهيا ناميا خوهدا داخواز ژ بهدر بهگى كر پابهندى وان فهرانان بيت ئهوين ژ بو وى هاتين و بزاځى "ژ بو نههيلان و ژنافرنا خهراكار و بيسهكان" بكهت ههروهسا بزاځا پهيدا كرنا ناشتيني دنافهرا عهشيرهتان و مير قوبادى بكهت و ههركهسى ژ فهرانين سولتاني دمركهفيت دقيت ب توندى بهيته سزادان²⁰⁰.

پشتى قى روودانى پيلانين ميرى بوتان ل دڙى ميرگهها بهدينان راوهستيان، و ب دروستى ديار نينه كا ئهقه ژبه مائيتيكرن و فشارا دملهتا عوسمانى بوو يان ژى ژبه مرنا مير بهدر بهگى بوو ئهوى

¹⁹⁷ فهران بو واليى دياربكرى ل 3 شوال 981هـ/ 25 كانوونا دوو 1574م. دفتر مهمه ژماره 23، حكم ژماره 627.

¹⁹⁸ فهران بو واليى دياربكرى ل ربيع الاول 982هـ/ 19 تيرمه 1574م. دفتر مهمه ژماره 26، حكم ژماره 197.
¹⁹⁹ Demir, a.g.e, s.7.

²⁰⁰ فهران بو ميرى بوتان بهدر بهگ ل 10 جمادى الاول 982هـ/ 27 تباخ 1574. دفتر مهمه ژماره 26، حكم ژماره 651.

پشتی ماوہیکے کیم وہ غمرا داویئے کری²⁰¹. لئ ل سالا 1995 مش / 1596-1597 ز شمرفخانی بدلیسی بهحسی کهسهکی ب ناځی یوسف بهگی سندی دکمت و دبیزیت کو ئو سرفهگیریا دزگههین کارگیریین حکومتا بوتان دکمت²⁰². و یوسف بهگ کورئ میرئ سندیان (حهسن بهگی)یه²⁰³، لهورا هزارا مه بو هندئ دچیت کو ههبوونا وی ل بوتان گریدانهک ب پهیوهندیئ بوتانی- بههدینی فه ههیه، چونکه میرگهها سندیان ل سهر دهستی میرین بههدینان هاتبوو ژناقبرن لهورا بی گومان یوسف بهگی ههلویستهکی نهرینی ژ میرین بههدینان ههبوو، و ههبوونا یوسف بهگی ل بوتان ئماژهیه بو نهخوشیا پهیوهندیان دناقبره بوتان و بههدیناندا.

²⁰¹ل دور مرنا بهدر بهگی بنیره: البدلیسی، المصدر السابق، ص 284.

²⁰² البدلیسی، المصدر السابق، ص 258.

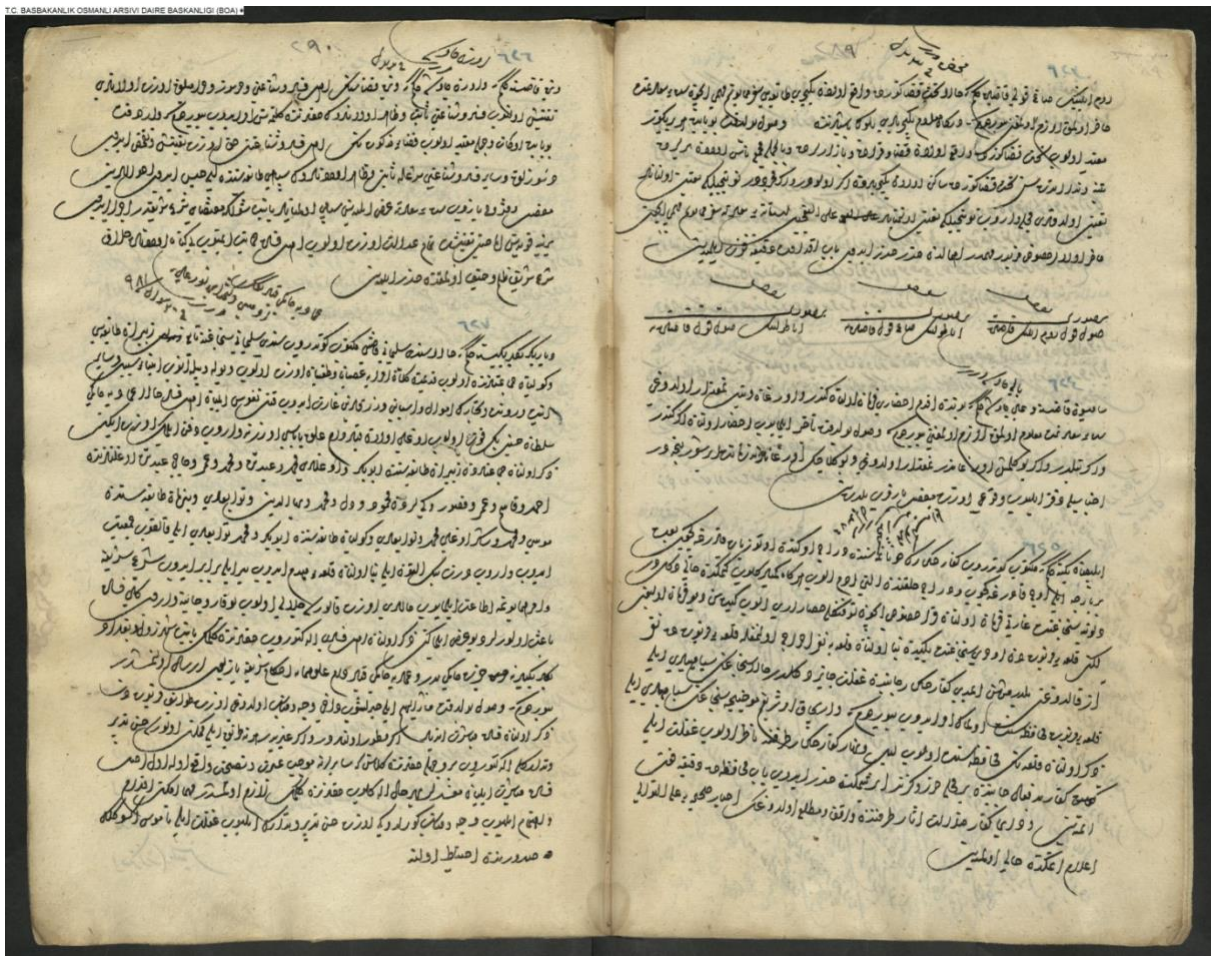
²⁰³ BOA. DFE RZ d. No: 98, s. 217.

۱۱۴۲
 و یا با یکدیگر بجای می آید که ما لیکن در سلیما فی غنیمتی طرفه سن سالار و حق مال مولون خانه لحد فیه شکار و لوبان بخت
 و لوبان بخت مال معلوم و لوبان بخت مال معلوم و لوبان بخت مال معلوم و لوبان بخت مال معلوم و لوبان بخت مال معلوم
 نظر اند و لوبان بخت مال معلوم و لوبان بخت مال معلوم و لوبان بخت مال معلوم و لوبان بخت مال معلوم و لوبان بخت مال معلوم
 اند کار جنین لوبان و لوبان بخت مال معلوم و لوبان بخت مال معلوم و لوبان بخت مال معلوم و لوبان بخت مال معلوم و لوبان بخت مال معلوم

گله بیا عهشیره تین سندی و سلیقانی ژ میری زاخو خان ئه محمد کوری سولتان حسینی

[illegible]

توتلیون و نوین احازن و ریم کوزرو گنگ ناریق بلدیون
 توتلیون و نوین احازن و ریم کوزرو گنگ ناریق بلدیون
 توتلیون و نوین احازن و ریم کوزرو گنگ ناریق بلدیون

بهلگمیهك سہبارت ناقصروكا نامہیا قازی زاخو بو سولتانی عوسمانی سہبارت یاخیوونا عہشیر ہتین
گولی و پنیانشیان 1573

۶۸۲
 ۶۸۱
 ۶۸۰
 ۶۷۹
 ۶۷۸
 ۶۷۷
 ۶۷۶
 ۶۷۵
 ۶۷۴
 ۶۷۳
 ۶۷۲
 ۶۷۱
 ۶۷۰
 ۶۶۹
 ۶۶۸
 ۶۶۷
 ۶۶۶
 ۶۶۵
 ۶۶۴
 ۶۶۳
 ۶۶۲
 ۶۶۱
 ۶۶۰
 ۶۵۹
 ۶۵۸
 ۶۵۷
 ۶۵۶
 ۶۵۵
 ۶۵۴
 ۶۵۳
 ۶۵۲
 ۶۵۱
 ۶۵۰
 ۶۴۹
 ۶۴۸
 ۶۴۷
 ۶۴۶
 ۶۴۵
 ۶۴۴
 ۶۴۳
 ۶۴۲
 ۶۴۱
 ۶۴۰
 ۶۳۹
 ۶۳۸
 ۶۳۷
 ۶۳۶
 ۶۳۵
 ۶۳۴
 ۶۳۳
 ۶۳۲
 ۶۳۱
 ۶۳۰
 ۶۲۹
 ۶۲۸
 ۶۲۷
 ۶۲۶
 ۶۲۵
 ۶۲۴
 ۶۲۳
 ۶۲۲
 ۶۲۱
 ۶۲۰
 ۶۱۹
 ۶۱۸
 ۶۱۷
 ۶۱۶
 ۶۱۵
 ۶۱۴
 ۶۱۳
 ۶۱۲
 ۶۱۱
 ۶۱۰
 ۶۰۹
 ۶۰۸
 ۶۰۷
 ۶۰۶
 ۶۰۵
 ۶۰۴
 ۶۰۳
 ۶۰۲
 ۶۰۱
 ۶۰۰
 ۵۹۹
 ۵۹۸
 ۵۹۷
 ۵۹۶
 ۵۹۵
 ۵۹۴
 ۵۹۳
 ۵۹۲
 ۵۹۱
 ۵۹۰
 ۵۸۹
 ۵۸۸
 ۵۸۷
 ۵۸۶
 ۵۸۵
 ۵۸۴
 ۵۸۳
 ۵۸۲
 ۵۸۱
 ۵۸۰
 ۵۷۹
 ۵۷۸
 ۵۷۷
 ۵۷۶
 ۵۷۵
 ۵۷۴
 ۵۷۳
 ۵۷۲
 ۵۷۱
 ۵۷۰
 ۵۶۹
 ۵۶۸
 ۵۶۷
 ۵۶۶
 ۵۶۵
 ۵۶۴
 ۵۶۳
 ۵۶۲
 ۵۶۱
 ۵۶۰
 ۵۵۹
 ۵۵۸
 ۵۵۷
 ۵۵۶
 ۵۵۵
 ۵۵۴
 ۵۵۳
 ۵۵۲
 ۵۵۱
 ۵۵۰
 ۵۴۹
 ۵۴۸
 ۵۴۷
 ۵۴۶
 ۵۴۵
 ۵۴۴
 ۵۴۳
 ۵۴۲
 ۵۴۱
 ۵۴۰
 ۵۳۹
 ۵۳۸
 ۵۳۷
 ۵۳۶
 ۵۳۵
 ۵۳۴
 ۵۳۳
 ۵۳۲
 ۵۳۱
 ۵۳۰
 ۵۲۹
 ۵۲۸
 ۵۲۷
 ۵۲۶
 ۵۲۵
 ۵۲۴
 ۵۲۳
 ۵۲۲
 ۵۲۱
 ۵۲۰
 ۵۱۹
 ۵۱۸
 ۵۱۷
 ۵۱۶
 ۵۱۵
 ۵۱۴
 ۵۱۳
 ۵۱۲
 ۵۱۱
 ۵۱۰
 ۵۰۹
 ۵۰۸
 ۵۰۷
 ۵۰۶
 ۵۰۵
 ۵۰۴
 ۵۰۳
 ۵۰۲
 ۵۰۱
 ۵۰۰
 ۴۹۹
 ۴۹۸
 ۴۹۷
 ۴۹۶
 ۴۹۵
 ۴۹۴
 ۴۹۳
 ۴۹۲
 ۴۹۱
 ۴۹۰
 ۴۸۹
 ۴۸۸
 ۴۸۷
 ۴۸۶
 ۴۸۵
 ۴۸۴
 ۴۸۳
 ۴۸۲
 ۴۸۱
 ۴۸۰
 ۴۷۹
 ۴۷۸
 ۴۷۷
 ۴۷۶
 ۴۷۵
 ۴۷۴
 ۴۷۳
 ۴۷۲
 ۴۷۱
 ۴۷۰
 ۴۶۹
 ۴۶۸
 ۴۶۷
 ۴۶۶
 ۴۶۵
 ۴۶۴
 ۴۶۳
 ۴۶۲
 ۴۶۱
 ۴۶۰
 ۴۵۹
 ۴۵۸
 ۴۵۷
 ۴۵۶
 ۴۵۵
 ۴۵۴
 ۴۵۳
 ۴۵۲
 ۴۵۱
 ۴۵۰
 ۴۴۹
 ۴۴۸
 ۴۴۷
 ۴۴۶
 ۴۴۵
 ۴۴۴
 ۴۴۳
 ۴۴۲
 ۴۴۱
 ۴۴۰
 ۴۳۹
 ۴۳۸
 ۴۳۷
 ۴۳۶
 ۴۳۵
 ۴۳۴
 ۴۳۳
 ۴۳۲
 ۴۳۱
 ۴۳۰
 ۴۲۹
 ۴۲۸
 ۴۲۷
 ۴۲۶
 ۴۲۵
 ۴۲۴
 ۴۲۳
 ۴۲۲
 ۴۲۱
 ۴۲۰
 ۴۱۹
 ۴۱۸
 ۴۱۷
 ۴۱۶
 ۴۱۵
 ۴۱۴
 ۴۱۳
 ۴۱۲
 ۴۱۱
 ۴۱۰
 ۴۰۹
 ۴۰۸
 ۴۰۷
 ۴۰۶
 ۴۰۵
 ۴۰۴
 ۴۰۳
 ۴۰۲
 ۴۰۱
 ۴۰۰
 ۳۹۹
 ۳۹۸
 ۳۹۷
 ۳۹۶
 ۳۹۵
 ۳۹۴
 ۳۹۳
 ۳۹۲
 ۳۹۱
 ۳۹۰
 ۳۸۹
 ۳۸۸
 ۳۸۷
 ۳۸۶
 ۳۸۵
 ۳۸۴
 ۳۸۳
 ۳۸۲
 ۳۸۱
 ۳۸۰
 ۳۷۹
 ۳۷۸
 ۳۷۷
 ۳۷۶
 ۳۷۵
 ۳۷۴
 ۳۷۳
 ۳۷۲
 ۳۷۱
 ۳۷۰
 ۳۶۹
 ۳۶۸
 ۳۶۷
 ۳۶۶
 ۳۶۵
 ۳۶۴
 ۳۶۳
 ۳۶۲
 ۳۶۱
 ۳۶۰
 ۳۵۹
 ۳۵۸
 ۳۵۷
 ۳۵۶
 ۳۵۵
 ۳۵۴
 ۳۵۳
 ۳۵۲
 ۳۵۱
 ۳۵۰
 ۳۴۹
 ۳۴۸
 ۳۴۷
 ۳۴۶
 ۳۴۵
 ۳۴۴
 ۳۴۳
 ۳۴۲
 ۳۴۱
 ۳۴۰
 ۳۳۹
 ۳۳۸
 ۳۳۷
 ۳۳۶
 ۳۳۵
 ۳۳۴
 ۳۳۳
 ۳۳۲
 ۳۳۱
 ۳۳۰
 ۳۲۹
 ۳۲۸
 ۳۲۷
 ۳۲۶
 ۳۲۵
 ۳۲۴
 ۳۲۳
 ۳۲۲
 ۳۲۱
 ۳۲۰
 ۳۱۹
 ۳۱۸
 ۳۱۷
 ۳۱۶
 ۳۱۵
 ۳۱۴
 ۳۱۳
 ۳۱۲
 ۳۱۱
 ۳۱۰
 ۳۰۹
 ۳۰۸
 ۳۰۷
 ۳۰۶
 ۳۰۵
 ۳۰۴
 ۳۰۳
 ۳۰۲
 ۳۰۱
 ۳۰۰
 ۲۹۹
 ۲۹۸
 ۲۹۷
 ۲۹۶
 ۲۹۵
 ۲۹۴
 ۲۹۳
 ۲۹۲
 ۲۹۱
 ۲۹۰
 ۲۸۹
 ۲۸۸
 ۲۸۷
 ۲۸۶
 ۲۸۵
 ۲۸۴
 ۲۸۳
 ۲۸۲
 ۲۸۱
 ۲۸۰
 ۲۷۹
 ۲۷۸
 ۲۷۷
 ۲۷۶
 ۲۷۵
 ۲۷۴
 ۲۷۳
 ۲۷۲
 ۲۷۱
 ۲۷۰
 ۲۶۹
 ۲۶۸
 ۲۶۷
 ۲۶۶
 ۲۶۵
 ۲۶۴
 ۲۶۳
 ۲۶۲
 ۲۶۱
 ۲۶۰
 ۲۵۹
 ۲۵۸
 ۲۵۷
 ۲۵۶
 ۲۵۵
 ۲۵۴
 ۲۵۳
 ۲۵۲
 ۲۵۱
 ۲۵۰
 ۲۴۹
 ۲۴۸
 ۲۴۷
 ۲۴۶
 ۲۴۵
 ۲۴۴
 ۲۴۳
 ۲۴۲
 ۲۴۱
 ۲۴۰
 ۲۳۹
 ۲۳۸
 ۲۳۷
 ۲۳۶
 ۲۳۵
 ۲۳۴
 ۲۳۳
 ۲۳۲
 ۲۳۱
 ۲۳۰
 ۲۲۹
 ۲۲۸
 ۲۲۷
 ۲۲۶
 ۲۲۵
 ۲۲۴
 ۲۲۳
 ۲۲۲
 ۲۲۱
 ۲۲۰
 ۲۱۹
 ۲۱۸
 ۲۱۷
 ۲۱۶
 ۲۱۵
 ۲۱۴
 ۲۱۳
 ۲۱۲
 ۲۱۱
 ۲۱۰
 ۲۰۹
 ۲۰۸
 ۲۰۷
 ۲۰۶
 ۲۰۵
 ۲۰۴
 ۲۰۳
 ۲۰۲
 ۲۰۱
 ۲۰۰
 ۱۹۹
 ۱۹۸
 ۱۹۷
 ۱۹۶
 ۱۹۵
 ۱۹۴
 ۱۹۳
 ۱۹۲
 ۱۹۱
 ۱۹۰
 ۱۸۹
 ۱۸۸
 ۱۸۷
 ۱۸۶
 ۱۸۵
 ۱۸۴
 ۱۸۳
 ۱۸۲
 ۱۸۱
 ۱۸۰
 ۱۷۹
 ۱۷۸
 ۱۷۷
 ۱۷۶
 ۱۷۵
 ۱۷۴
 ۱۷۳
 ۱۷۲
 ۱۷۱
 ۱۷۰
 ۱۶۹
 ۱۶۸
 ۱۶۷
 ۱۶۶
 ۱۶۵
 ۱۶۴
 ۱۶۳
 ۱۶۲
 ۱۶۱
 ۱۶۰
 ۱۵۹
 ۱۵۸
 ۱۵۷
 ۱۵۶
 ۱۵۵
 ۱۵۴
 ۱۵۳
 ۱۵۲
 ۱۵۱
 ۱۵۰
 ۱۴۹
 ۱۴۸
 ۱۴۷
 ۱۴۶
 ۱۴۵
 ۱۴۴
 ۱۴۳
 ۱۴۲
 ۱۴۱
 ۱۴۰
 ۱۳۹
 ۱۳۸
 ۱۳۷
 ۱۳۶
 ۱۳۵
 ۱۳۴
 ۱۳۳
 ۱۳۲
 ۱۳۱
 ۱۳۰
 ۱۲۹
 ۱۲۸
 ۱۲۷
 ۱۲۶
 ۱۲۵
 ۱۲۴
 ۱۲۳
 ۱۲۲
 ۱۲۱
 ۱۲۰
 ۱۱۹
 ۱۱۸
 ۱۱۷
 ۱۱۶
 ۱۱۵
 ۱۱۴
 ۱۱۳
 ۱۱۲
 ۱۱۱
 ۱۱۰
 ۱۰۹
 ۱۰۸
 ۱۰۷
 ۱۰۶
 ۱۰۵
 ۱۰۴
 ۱۰۳
 ۱۰۲
 ۱۰۱
 ۱۰۰
 ۹۹
 ۹۸
 ۹۷
 ۹۶
 ۹۵
 ۹۴
 ۹۳
 ۹۲
 ۹۱
 ۹۰
 ۸۹
 ۸۸
 ۸۷
 ۸۶
 ۸۵
 ۸۴
 ۸۳
 ۸۲
 ۸۱
 ۸۰
 ۷۹
 ۷۸
 ۷۷
 ۷۶
 ۷۵
 ۷۴
 ۷۳
 ۷۲
 ۷۱
 ۷۰
 ۶۹
 ۶۸
 ۶۷
 ۶۶
 ۶۵
 ۶۴
 ۶۳
 ۶۲
 ۶۱
 ۶۰
 ۵۹
 ۵۸
 ۵۷
 ۵۶
 ۵۵
 ۵۴
 ۵۳
 ۵۲
 ۵۱
 ۵۰
 ۴۹
 ۴۸
 ۴۷
 ۴۶
 ۴۵
 ۴۴
 ۴۳
 ۴۲
 ۴۱
 ۴۰
 ۳۹
 ۳۸
 ۳۷
 ۳۶
 ۳۵
 ۳۴
 ۳۳
 ۳۲
 ۳۱
 ۳۰
 ۲۹
 ۲۸
 ۲۷
 ۲۶
 ۲۵
 ۲۴
 ۲۳
 ۲۲
 ۲۱
 ۲۰
 ۱۹
 ۱۸
 ۱۷
 ۱۶
 ۱۵
 ۱۴
 ۱۳
 ۱۲
 ۱۱
 ۱۰
 ۹
 ۸
 ۷
 ۶
 ۵
 ۴
 ۳
 ۲
 ۱
 ۰

نامه‌ها سولتانی عوسمانی بو میری بوتان بهر بهگ سهارهت دهستینه و هردانی د کاروبارین سهنجقا
 زاخو دا ۱۵۷۵

[illegible]

رقم

د. اسد اللہ خان
دیار بکر کوئٹہ کے بعض نظامہ سالانہ امتحان میں
اولیٰ نمونہ امتحان دہریہ ۱۹۷۲ء ۹۳

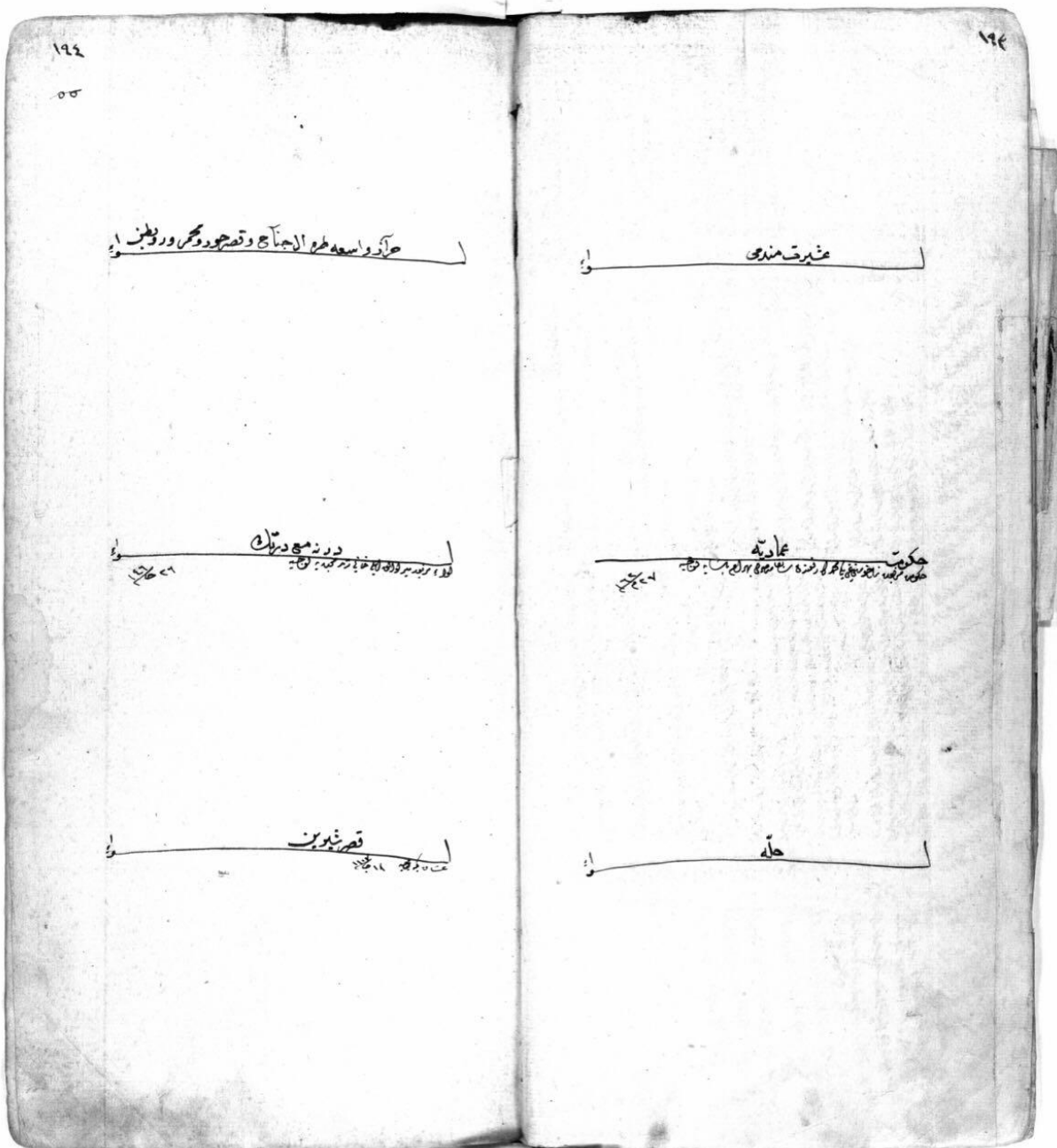
هارون

[illegible]

دفتر دار تو خیز و موصل
 ۱۰۴۲۲۲

ص. ۱

دامهزراندنا یووسف بهگئی زییاری وەك حاكمی زاخو 1639

A.DVNS.NST.d.16

بهلگهیهك سبهارهت میری زاخو محمد بهگ 1739